

LUNDS UNIVERSITET
Institutionen för nordiska språk
Svenska språklig inriktning
C-uppsats ht 2005

Catharina Eriksson

Hon drog upp en lax och Bobby sydde en sidenklänning.

Hur medveten är man om ett genusperspektiv i kurslitteraturen?

Handledare:
Gunlög Josefsson

Innehåll

1. Inledning	s.3
2. Syfte och frågeställningar	s.4
3. Metod	s.5
3.1. Översikt	s.5
3.2. Val av analysmaterial	s.5
3.3. Avgränsningar i beräkandet	s.8
3.4. Redogörelse för beräkandet	s.8
3.5. Kategorierna för de semantiska rollerna	s.10
3.6. Specifika fall av semantiska roller	s.11
4. Tidigare forskning	s.14
5. Teoretisk utgångspunkt: <i>Man made language</i> av Dale Spender	s.17
6. Analys av grammatisk kurslitteratur:	
I jämförelse med Spender och tidigare forskning	s.22
6.1 Totalt material	s.22
6.1.1. "Han" i huvudsatser	s.22
6.1.2. Förnamn i huvudsatser	s.26
6.1.3. Semantiska roller i huvudsatser	s.27
6.1.4. Subjekt i bisatser	s.29

6.2. Jämförelse över tid	s.30
6.2.1. Förnamn och efternamn i huvudsatser	s.30
6.2.2. Titlar och epitet	s.32
6.3. Skillnader mellan kvinnliga och manliga författare	s.36
6.3.1. Subjekt i bisatser	s.37
6.3.2. Semantiska roller i huvudsatser	s.37
6.4. Intressanta exempel	s.38
7. Avslutande diskussion	s.40
8. Sammanfattning	s.47
9. Referenser	s.48

1. Inledning*

En undersökning av vårt mänskliga språk kan se ut på många olika sätt. Ord, struktur, dialekt och slanguttryck är exempel på variabler som kan undersökas när det gäller språk. Denna uppsats kommer att behandla aspekter som rör språkets struktur, närmare bestämt kvinnors och mäns förekomst i kurslitteraturens exempelmeningar.

Det intressanta med språket är att det berör alla, men används på så många olika sätt därför att man har olika behov. Det de allra flesta dock har gemensamt är att man använder språket för att kommunicera med andra människor. Språket kan även användas för att man vill påverka andra människor. Men förutsättningen till att man ska kunna påverka andra människor i samhället är att man använder sig av samma konventionaliserade tecken och mentala schablonbilder. I händerna på den som vill påverka kan språket bli ett maktmedel därför att vissa personer behärskar det konventionaliserade språket bättre och gynnas av det mer än andra personer.

Språket kan förändras över tid och variera beroende på vilka ideologiska strömningar som råder just för tillfället. Detsamma gäller uppfattningar om vad manligt och kvinnligt innebär under olika historiska epoker, vilket också avspeglas i språket. Men att språket är dynamiskt kan ibland vara lätt att glömma bort därför att man tar språket för givet i det specifika samhället där man själv lever. Glömmer man bort att det går att uppfinna nya ord och omskapa språket för det man har behov av att uttrycka, så är det också lätt att glömma bort att det språk man redan behärskar är skapat av ens föregångare. Det språk man använder är färgat av människor som haft andra behov än en själv i ett samhälle som var annorlunda uppbyggt än det samhälle som man själv lever i. Ett förgånget svenskt samhälle var t.ex. byggt på idén att människor med olika inkomst och med olika kön var olika mycket värda. Denna syn på människor som olika värda är inbyggt i det språk som vi använder idag.

the nature of most languages tells us more about the hierarchical structure of male-female relationships than all the physical horror stories that could be compiled...that our languages employs the words man and mankind as terms for the whole human race demonstrates that male dominance, the IDEA of masculine superiority is perennial, institutional, and rooted at the deepest level of our historical experience (Richard Gilman, citerad i Spender, 1980, s.145).

* Tack till Gunlög Josefsson för god handledning samt Louise och Olof för era grammatiska råd. Ett outsägligt stort tack till Emma för korrekturläsning och hushållsnära tjänster! Slutligen vill jag även rikta ett särskilt tack till David Håkansson och Sten Ewerth för information.

2. Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med min uppsats är att utreda hur medveten man är om genusaspekter i kurslitteraturen för grammatik på Institutionen för nordiska språk, LU.¹ Inom ramen för detta perspektiv har jag även för avsikt att utreda medvetenheten om bl.a. etnicitet och sexualitet. Jag avser också att knyta an resultatet av undersökningen till en diskussion om huruvida mål i universitetets *Strategiska plan*, *Jämställdhetspolicy* och *Mångfaldsplan* speglas i kurslitteraturen.

Analysen ska utföras först och främst genom en kvantitativ undersökning av exempelmeningarna som förekommer i den grammatiska kurslitteraturen, med avseendet antal kvinnor jämfört med antal män. Undersökningen baseras även på de semantiska rollerna i exempelmeningarna där kvinnor och män förekommer, samt på titlar och förnamn.

Min personliga uppfattning är att många genusanalysers synliggörande av kvinnor ofta blir att ytterligare poängtera det kvinnliga som det avvikande. Det manliga fortsätter ofta att gå obemärkt förbi trots att ambitionen kanske var att synliggöra generaliserandet av män som neutrala, okönade varelser. Jag ämnar därför lägga större vikt vid att belysa det manliga i denna uppsats.

Jag har en hypotes om att det finns fler meningar med män som subjekt än med kvinnor som subjekt. Jag tror också att det råder en ganska könsstereotyp förmedling av vad kvinnor och män utför för typ av handlingar, men att detta förändras över tid. För att kunna utreda huruvida litteraturen är medveten om bl.a. genusaspekter samt om målen i universitetets policydokument speglas i litteraturen har jag formulerat följande frågeställningar:

- Är män generaliserade till människor i kurslitteraturen för grammatik?
- Är män mer aktiva än kvinnor i exempelmeningarna?
- Finns det variation av sexualitet och etnicitet?
- Råder skillnader över tid?
- Finns det skillnader mellan kvinnliga respektive manliga författare?

¹ Med ”medvetenhet” avses t.ex. andelen kvinnor och män i exempelmeningarna eller kvinnors och mäns semantiska roller. En förutsättning för uppsatsens upplägg är utgångspunkten i att en större medvetenhet innebär en jämnare könsfördelning i exempelmeningarna och vice versa. Jag kommer därför inte att diskutera författarnas eventuella avsiktliga medvetenhet om en större representation av det ena könet än det andra.

3. Metod

3.1. Översikt

Min metod går ut på att jag först ska göra beräkningar av exempelmeningarna i de valda grammatikböckerna. I dessa ämnar jag beräkna andelen manliga och kvinnliga subjekt. Därefter analyseras exempelmeningarnas subjekt och objekt i semantiska roller utifrån kön. Jag ämnar också undersöka förekomsten av titlar och namn. Fullständig redogörelse för materialurval, beräkning och analys i semantiska roller etc. följer från och med avsnitt 3.2.

Resultatet från beräkningarna av subjekten och de semantiska rollerna ska analyseras bl.a. genom en jämförelse med Sten Ewerths och Staffan Hellbergs undersökningresultat. Jag kommer också att presentera en undersökning av Antti Ylikiiskilä med vilken jag kommer att diskutera likheter och skillnader med mitt eget material. Undersökningarna presenteras i avsnitt 4 där jag också gör en del personliga kommentarer.

Då jag är intresserad av att använda mig av perspektivet att språket formar världen ska mitt resultat även analyseras med hjälp av min tolkning av Dale Spenders feministiska språk teori. En närmare analys av hennes bok *Man made language* följer i avsnitt 5. Jag kommer även här redogöra för mina personliga iakttagelser och kommentarer för att läsaren ska få en så klar bild som möjligt av hur jag valt att tolka henne.

I den avslutande diskussionen (avsnitt 7) knyter jag an resultatet av undersökningen till det som står att läsa i universitetets *Strategiska plan, Jämställdhetspolicy* och *Mångfaldsplan*. Samtliga dokument finns att tillgå på universitetets hemsida (www.lu.se). Den strategiska planen formulerar bl.a. universitetets mål och visioner inför framtiden som delvis är satta av regeringen. De andra två dokumenten grundar sig i sin tur på den strategiska planen. *Jämställdhetspolicyn* behandlar strategier för att motverka den ojämna könsfördelningen på olika nivåer inom universitetet. *Mångfaldsplanen* behandlar bl.a. social mångfald och strategier för att motverka diskriminering p.g.a. sexualitet, etnicitet, funktionshinder och kön.

3.2. Val av analysmaterial

A- och B- kursen (1-40 poäng) i Svenska språklig inriktning är en baskurs som lockar många studenter. Däremot är det inte så många som fortsätter till C- och D-nivå. Därmed är det alltså kursmaterialet på A- och B-nivån som de flesta studenter kommer i kontakt med och påverkas av. Medvetandet om olika perspektiv i kurslitteraturen är på så sätt mest avgörande på basnivån och denna är kanske av den anledningen mest intressant att undersöka. Betoningen

ligger således på basnivåns kurslitteratur. Huvudboken i grammatik på C- eller D-nivå (delkursen kan väljas på båda nivåerna) har ändå plockats med för att jag ska kunna analysera det faktiska utbudet av grammatiska böcker i Svenska språklig inriktning. Den ovan nämnda boken (*Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet*) förekommer även på A- och B-nivå, men då enbart det första kapitlet.

Det analyserade materialet består av kurslitteratur från Svenska språklig inriktning 1-40 poäng samt 41-60 poäng med start höstterminen 2005. Titlarna lyder: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare* (Gunlög Josefsson, 2001), *Nusvensk grammatik* (Nils Jörgensen & Jan Svensson, 1986), *Funktionell svensk grammatik* (Maria Bolander, 2001), *Svenska Akademiens språklära* (Tor G Hultman, 2003), *Svenskans inre grammatik. Introduktion till modern generativ grammatik: det minimalistiska programmet* (Christer Platzack, 1998) samt *Manual för analys och beskrivning av talad och skriven svenska* (Ulf Teleman, 1974).

Övrig litteratur från litteraturlistan har varit uppbyggd på ett sådant sätt att det inte funnits jämförbara kategorier och exempel. De kan också ha bestått av artiklar med för få sidor. *Svenska Akademiens grammatik* förkortat *SAG* (Teleman, Hellberg & Andersson, 1999) har valts bort av den anledningen att den är ett referensverk som inte är helt obligatoriskt att använda. Många studenter väljer antagligen bort den för att den är så pass tung och därmed inte påverkar studenterna lika mycket som övriga böcker. Staffan Hellberg har gjort en analys av fyra kapitel av *SAG* som jag istället använder mig av som underlag för tidigare forskning samt som jämförelse till min egen undersökning (se avsnitt 4).

En intressant aspekt med att analysera grammatikböcker är att studenterna i grammatikundervisningen hypotetiskt sett torde vara fullt upptagna med att ta in de strukturella bitarna av språket. Därmed löper de kanske större ”risk” att påverkas av själva innehållet i meningarna. Den ”kritiska” delen av hjärnan borde inte vara lika aktiv som den ”logiska” under strukturkursen jämfört med t.ex. under delkursen i språksociologi. Dessutom tar själva ämnet språksociologi i sig upp aspekter som har att göra med språket som socialt fenomen. Språket behandlas bl.a. som maktmedel mellan olika grupper i samhället.² Studenterna borde då vara relativt medvetna om sådana aspekter när de läser språksociologi. Av den anledningen kan det vara intressant att undersöka medvetenhet om sociala perspektiv i böcker som inte har det som uppgift i grunden. Grammatikböckernas enda uppgift är ju att

² Einarsson (2004) som ht 2005 var en av huvudböckerna i delkursen *Svenska språkets variation och förändring i modern tid* diskuterar speciellt i kap. 4 olika sätt att värdera språk.

upplysa om svenska språkets struktur.³ Under grammatikkursen kanske studenterna är mer upptagna med ordningen på satsdelarna i meningarna än själva innehållet i dem.

3.3. Avgränsningar i beräkandet

Exempelmeningarna sträcker sig från sida 25 till och med sida 75, dvs. 51 sidor ur varje bok. De exempel jag avgränsat mig till är huvudsatser och bisatser eftersom jag vill ha meningar med subjekt och verb. Beräkningarna inbegriper inga infinitivfraser, imperativsatser, meningsfragment, ellipser eller andra satser som saknar antingen subjekt eller verb. Inga exempel från fotnoterna har tagits med i beräkningarna. Inte heller meningar som inte är fullföljda eller meningar som förekommer inuti blockcitat. Slutligen har jag inte tagit hänsyn till om exempelmeningarna är grammatiska eller ej. Om en mening är grammatisk eller ej är inte avgörande för undersökningen jag avser att göra. Författaren väljer även i en ogrammatisk mening ut ett subjekt som kan ha antingen maskulin eller feminin referent eller vars kön är oidentifierat.

Meningarna förekommer som exempel både i den löpande texten och som utsatta, numrerade exempel med tomt utrymme runt omkring. Huvudsatserna har räknats för sig och bisatserna för sig eftersom jag vill kunna undersöka om det råder skillnader och likheter även på detta plan. Bisatser inuti huvudsatser har sammanförts till beräkningarna av ensamma bisatser. Jag har räknat alla exempelmeningar, således även upprepningar. Jag återkommer till ett mer ingående resonemang om detta i avsnitt 3.4. Sammantaget består analysmaterialet av 1043 st. huvudsatser och 227 st. bisatser.

3.4. Redogörelse för beräkandet

I de exciperade huvudsatserna och bisatserna i den grammatiska litteraturen har jag undersökt om de innehåller kvinnor eller män som *subjekt*. Skillnaden mellan min undersökning och de som refereras i den tidigare forskningen är således att jag inte räknat *alla* referenter. Detta innebär att jag t.ex. inte gått in i adverbial eller nominalfraser. Jag har inte heller analyserat genitivattribut eller föremål som personer (jämför avsnitt 4.1 och 4.6). När det gäller analys av titlar och namn har jag däremot undersökt alla referenter i exempelmeningarna. Den sistnämnda analysen har gjorts med anledning av att jag vill undersöka medvetenhet och skapande av etnicitet samt om det finns skillnader över tid och mellan manliga och kvinnliga författare.

³ Platzack (1998) diskuterar visserligen också grammatik i andra språk, men då i jämförelse med svenskan för att exemplifiera människans inre grammatik.

Beroende på vilka meningar man väljer att definiera som exempel kan analysmaterialet komma att se olika ut. Nedan följer en diskussion om hur mina tankegångar gått angående om vissa exempelmeningar verkligen ska analyseras som *olika* exempel. När det gäller exempel som 1) *Han målade stolen röd* och 1) *Han målade stolarna röda* (Platzack, 1998, s.49) kan inte författaren variera subjekten eftersom fokus ska ligga på att beskriva vad kongruensböjning innebär.⁴ Författaren har antagligen ingen möjlighet att variera mening två med *Farmodern målade stolarna röda* t.ex. utan har bara ”kunnat” välja subjekt en gång. Således skulle man ur ett perspektiv kunna tänka sig att dessa meningar bara är *ett* egentligt exempel. Samma resonemang skulle kunna föras när en mening upprepas eller förekommer på olika språk för att beskriva variation av ordföljden i olika språk. Men eftersom meningarna måste ses i ljuset av varandra och inte skulle säga oss någonting ensamma, så är de på så sätt olika exempel. Eftersom mitt syfte är att undersöka medvetenheten om genus är det kanske också för den skull mer intressant att undersöka det faktiska antalet meningar. Det faktiska materialet, med upprepningarna inräknade, är ju det som studenterna möter och påverkas av.

Ibland analyseras vissa subjekt utifrån uppgifter som fås av resten av meningen. *Tjuven* i exemplet *Tjuven bröt upp dörren, varpå han gick in i huset* (Jørgensen & Svensson, 1987, s.38) analyseras som manlig referent eftersom man av bisatsen att döma förstår att en man avses. Samma sak gäller i exempelmeningen *de valdes till kungar* (Teleman, 1974, s.59) eftersom kvinnor inte är *kungar* utan *drottningar*. När det gäller exempel som *När gav ni er fru en blomma sist?* (Josefsson, 2001, s.39) analyseras *Ni* som en könsneutral referent eftersom man inte kan veta om författaren avser en man med subjektet.⁵

Titlarna *storbonde*, *lantbrukare*, *presidenten*, *rånaren* och *hovmästaren* analyseras som könsneutrala referenter eftersom det inte finns något som indikerar att det måste vara en manlig referent bakom, även om det i verkligheten oftast är det. Titlar som bara består av ett efternamn, t.ex. *Svensson* eller *Ståhl* analyseras som maskulina referenter eftersom jag kontrasterar dem mot den feminiserade varianten *fru Svensson*.⁶ Definitionerna kan naturligtvis diskuteras, men jag har haft för avsikt att vara så neutral som möjligt.

⁴ Det vill säga att adjektivet *röd* böjs till *röda* när substantivet *stolen* ändras till *stolarna*.

⁵ Enligt RFSL (2006-02-06) är det en fråga om tycke och smak om lesbiska äkta makor använder ”fru” till varandra. Det är inte en titel enbart för gifta heterosexuella kvinnor. Partnerskapslagen trädde i kraft i Sverige 1995 (www.rfsl.se/?p=413).

⁶ *Fru* Svensson förekommer inte i alla böcker och jag är medveten om att det numera är brukligt att kalla även en kvinna enbart vid hennes efternamn. Men för att behandla samma titel likadant i alla böcker är detta den kategorisering jag gjort i undersökningen.

3.5. Kategorierna för de semantiska rollerna

Då jag är intresserad av litteraturens medvetenhet om genus på olika sätt, ska jag analysera likheter och skillnader i vilka verbhandlingar kvinnor respektive män utför, upplever eller blir utsatta för. Meningarna med kvinnor resp. män har därför analyserats i fyra kategorier utifrån aktivitetsgrad. De fyra kategorierna är: *Agens*, *Upplevare*, *Patient* och *Föremål*. Denna indelning har gjorts för att jag ska kunna analysera de semantiska rollerna. Närmare beskrivning av de fyra kategorierna följer nedan. I och med analysen i semantiska roller där jag går in på verbhandlingar ska jag även undersöka medvetenhet om sexualitet.

Definitionerna jag använt är hämtade från Jörgensen & Svensson eftersom de skiljer på temaroller som har animat (*Patient*) och inanimat (*Föremål*) ursprung⁷ (1986, s.88). Josefsson m.fl. använder en gemensam term för den eller det som blir förflyttat eller påverkat (*Tema*). Man skiljer dessutom ut de indirekta objekten som den till vars fördel något utförs (*Beneficient*) och den till vars nackdel något utförs (*Maleficient*) (Josefsson, 2001, s.181). De sista två kategorierna bortser jag från i min undersökning även om de kanske hade varit intressanta i sig. Övriga kategorier har såvitt jag kan se samma tolkning i de böcker jag använt mig av. Både Jörgensen & Svensson (1986) samt Josefsson (2001) har använts för att analysera enskilda exempel.

Agens innebär att den handlande är medveten och kan påverka det som sker, t.ex. *Den gamle mannen har fångat en gädda* (Jörgensen & Svensson, 1986, s.88). *Upplevare* innebär att subjektet upplever en mental process eller känsla, t.ex. *Kristina såg hunden jaga katten* eller *Olle tyckte inte om levergrytan* (Jörgensen & Svensson, 1986, s.88). *Patient* innebär (oftast) att en person blir utsatt för ett verbskeende, men inte kan påverka det, t.ex. *Pappa gav Lisa ett äpple*⁸ (Jörgensen & Svensson, 1986, s.88). Alla inanimata föremål som blir utsatta för en handling har analyserats som *Föremål*, t.ex. *hon dödade sin bankbok* (Jörgensen & Svensson, 1986, s.60). Enbart föremål som explicit angetts som könsspecifika (t.ex. ovan där *sin* avgör att *bankbok* är könat) eller när ägaren angetts på annat sätt har analyserats som könsspecifika.

Jag bortser från Jörgensen & Svenssons definitioner *Status I* och *Status II* (1986, s.89). Meningar med kopulaverb (*vara*, *bliva*, *heta*, *kallas*) var enligt Jörgensen & Svensson i

⁷ Jörgensen & Svenssons (1986) stämmer inte alltid helt överens med andra teorier om semantiska roller. Därför kan det förekomma en viss variation i definitionerna jämfört med andra yngre böcker. Begreppet *Patient* har använts därför att jag anser att det för mitt syfte är bättre än begreppet *Tema*. Det förtydligar att det är en roll där man blir utsatt för någon annans handlingar, även om personen i fråga inte alltid specifikt blir påverkad.

⁸ *Lisa* skulle i detta fall ha analyserats som *Beneficient* i t.ex. Josefsson (2001, s.181).

huvudsak det som *Status I* bestod av (1986, s.89). Denna analys fick inte plats av utrymmesskäl även om den hade varit intressant för att se ifall kvinnor och män beskrivs olika. Definitionen *Status II* förekom överhuvudtaget inte bland mina exempelmeningar.

Jag bortser även från rollerna *Plats* och *Tid* som förekommer både i Jörgensen & Svensson (1986, s.90) och Josefsson (2001, s.182). Av de satsdelar som kunde analyseras som *Plats* var enbart ett litet fåtal könsbestämda, t.ex. *hon var trött och grå där hon satt i sin stol* (Teleman, 1974, s.58). Då mitt syfte är att undersöka medvetenheten om genus skulle en analys av platser därmed vara svår att dra några slutsatser av.

3.6. Specifika fall av semantiska roller

Med anledning av att meningarna är många och vissa verb svåranalyserade, följer i detta avsnitt en diskussion om tillvägagångssätt för de meningar jag fann svårast att analysera.

Den största diskussionen handlar om att vissa verb egentligen delar ut fler än bara en semantisk roll. Men eftersom jag avser att kvantifiera mina uppgifter för att kunna jämföra kvinnors och mäns handlande har jag varit tvungen att förenkla så att dessa verb bara delar ut en. I annat fall hade vissa meningar blivit representerade flera gånger och procentandelarna hade blivit missvisande.

Intransitiva rörelseverb, som t.ex. *gå*, *springa*, *hoppa* och *krypa* delar egentligen ut både rollen *Agens*, eftersom subjektet sätter igång rörelsen, och *Patient* eftersom subjektet blir förflyttat (Josefsson, 2001, s.178). Men med anledning av resonemanget ovan kommer subjekt i konstruktioner med intransitiva rörelseverb att enbart analyseras som *Agens*.

Jag har inte funnit några konkreta exempel i böckerna med verben *komma*, *sitta* och *stå*. Dessa verb har för enkelhets skull analyserats med hjälp av analysen för rörelseverb. Det tycks mig som att verbet *komma* är en handling som subjektet startar, t.ex. *Han kommer imorgon* (Platzack, s.71). Subjektet till *komma* har därför har analyserats som *Agens* även om man hade kunnat tänka sig att det är något som subjektets kropp blir utsatt för. När det gäller verbet *sitta* vet man inte hur subjektet hamnade i positionen. T.ex. *han sitter i hallen* (Platzack, 1998, s.71) beskriver bara något som subjektets kropp specifikt blir utsatt för. Således analyseras subjektet till *sitter* enbart som *Patient*. Det tycks mig också som att *stå* rimligtvis borde analyseras likadant som *sitta*, eftersom det beskriver ett relativt passivt skeende.

Vid vissa tillfällen har inte verbet i sig självt, men meningen i övrigt, beskrivit att subjektet utför handlingen på ett sätt som avslöjar subjektets känslotillstånd. Meningar av detta slag är: *Lasse byggde av hjärtans lust* (Jörgensen & Svensson, 1986, s.31). Subjektet

häri skulle kunna analyseras både som *Agens* (Lasse byggde) och som *Upplevare* (Lasse byggde av hjärtans lust). Men eftersom jag avgränsat mig till en semantisk roll och att inte gå in i adverbial som inte är satser kommer meningar av detta slag enbart att analyseras efter verbet. Vid konstruktioner med kopulaverb analyseras meningarna ibland i termer av semantiska roller. Subjektet i *Nu är han glad* (Platzack, s.49) analyseras i den semantiska kategorin *Upplevare*. Samma resonemang som ovan gäller när subjektet i en mening är *Patient* för en handling som är kopplat till ett kopulaverb. Exempel på det är *han blev avskedad igår* (Teleman, 1974, s.61).

Subjekt som upplever alla typer av emotionella processer, t.ex. *gråter* och *ser*, har för enkelhets skull analyserats som *Upplevare*. Jag har inte vid något tillfälle tagit hänsyn till om det ligger en medveten handling bakom ett emotionellt verb eller ett upplevelseverb. Verbet *träffade* har i exemplet *Svensson har träffat Olsson* (Teleman, 1974, s.41) analyserats som att det delar ut *Patient*-roller åt både *Svensson* och *Olsson*. Det har däremot analyserats som att det delar ut en *Agens*-roll i exemplet *Vi träffas utanför Hanssons* (Hultman, 2003, s.75).

Subjekt som ingår i konstruktioner med *har*, t.ex. *Lisa hade en likadan kjol som jag* (Jörgensen & Svensson, 1986, s.26) har analyserats som *Patient* eftersom subjektet inte direkt kan tänkas påverka eller uppleva händelsen. Det innebär snarare en typ av tillstånd och analyseras i Jörgensen & Svensson som *Status I* (1986, s.89).

Josefsson (2001, s.178) skriver att verb som *falla*, *vissna*, *växa*, *svullna*, *sjunka*, *ramla* och *dö* inte delar ut någon *Agens*-roll, utan bara *Tema*, för mig alltså *Patient*. Av den anledningen har jag analyserat verbet *leva* likadant eftersom det borde befinna sig i samma kategori som *dö*.

Vid analys av meningar med formellt och egentligt subjekt bär det egentliga subjektet den semantiska rollen. ”De egentliga subjekten har samma semantiska roll i satsen som ett subjekt i en sats utan formellt subjekt.” (Hultman, 2003, s.234). Exempel på det är *Det har blivit en massa studenter häktade den senaste tiden* (Teleman, 1974, s.43), där *en massa studenter* ges den semantiska rollen. Opersonliga *det* har däremot inte analyserats bland de semantiska rollerna. Således har t.ex. *det regnar* (Teleman, 1974, s.46) inte tagits med annat än i det totala antalet meningar där jag räknat alla subjekt.

När det gäller reflexiva pronomen finns det enligt Josefsson (2001, s.147) två olika sätt att se på dem som jag har valt att analysera mina meningar efter. Dels finns det de som räknas in i predikatet och dels finns det de som mer liknar ett objektspronomen. T.ex. i meningen *Robin*

gav sig på en buse (Josefsson, 2001, s.147) kan inte *sig* bytas ut mot *sig själv* eller *honom*, *sig* hör således till predikatet. Däremot kan en mening som *Robin tvättade sig* (Josefsson, 2001, s.147) ändras till *Robin tvättade sig själv* eller *Robin tvättade honom*. *Sig* kan i den meningen således analyseras som ett objekt. Även pronomenet *som*, vilket används som subjekt i bisatser, har analyserats i termer av semantiska roller. Exempel på det är *sedan min moster som bor i Åmål upptäckt mig slutade hon* (Teleman, 1974, s.34).

I materialet har det funnits en del meningar med satsdelar som varit svåra att bestämma om de var *Plats* eller *Föremål*. Exempel på det är *Hon kände en varm andedräkt mot sin hals* (Platzack, 1998, s.71) där jag valt att analysera *sin hals* som *Föremål*. Jag tänker mig att frågan ”Mot vad kände hon en varm andedräkt?” är mer naturlig att ställa än ”Var kände hon en varm andedräkt?” Den sista frågan skulle kanske ge svaret på var hon befann sig när hon kände den varma andedräkten mot halsen och inte var någonstans på kroppen hon kände den. På så sätt har meningar räknats in där en annan definition räknat bort dem som *Plats*, som var en kategori jag valt att inte analysera.

Meningar skrivna på engelska eller franska har analyserats som om de vore skrivna på svenska. Hänsyn till respektive språks eventuella regler för analys av semantiska roller har därmed inte tagits. Slutligen vill jag förtydliga att det är huvud verbet som delar ut de semantiska rollerna. Eftersom jag avgränsat mig till huvudsatser och bisatser och bortser från infinitivfraser undgår jag problem med t.ex. subjekt med infinitiv som annars analyserats med två olika semantiska roller (Josefsson, 2001, s.111).

Definitionerna av meningarnas semantiska roller är självklart också något som kan diskuteras. Flera meningar kanske någon annan valt att plocka bort av det enkla skälet att de var svåranalyserade och inga solklara fall. Min analys av de semantiska rollerna kan således te sig fyrkantig för vissa. Jag har dokumenterat alla meningarna för att kunna gå över dem och kontrollräkna. Men då lärorna om de semantiska rollerna uppenbarligen är lika många som det finns språkvetenskapliga forskare, kan jag omöjligt ha gjort rätt i alla lägen. ”Men siffrorna är tydliga nog.” som Hellberg skulle ha sagt (Hellberg, 2000, s.128).

4. Tidigare forskning

Flera olika språkliga undersökningar har gjorts utifrån ett genusperspektiv. Det har genomförts analyser av barnböcker, universitetsuppsatser, statliga utredningar och kritiska språkteorier med syftet att utreda genusaspekter i språk. Hene (1984) redogör bl.a. för val av adjektiv i barnböcker för att beskriva flickor och pojkar. En relativt ny undersökning har Florbäck Pershagen (2004) gjort om bl.a. könsfördelningen av huvudpersoner i bilderböcker. Det har även skrivits avhandlingar såsom den feministiska språkteorin som jag använder mig av i analysen (se avsnitt 5). En liknande teori presenteras av Livia (2001) som t.ex. diskuterar en rad texter som problematiserar de traditionella, språkliga genussystemen i engelska och franska.

Vad avser språkstrukturella undersökningar med ett genusperspektiv liknande min egen undersökning finns en i sammanhanget intressant artikel av Ylikiiskilä (2004). Ylikiiskilä skriver i sitt avsnitt om tidigare forskning att den första undersökningen av könsroller i läroböcker gjordes redan 1964 och att den visade att läroböckerna motverkade läroplanens avsikter och beskrev traditionella könsroller (2004, s.401). Hon skriver vidare att undersökningar om könsroller i läroböcker även genomförts på initiativ av UNESCO⁹ på 1980-talet, d.v.s. ca 20 år senare. Denna undersökning visade att ”skolan som institution konserverar traditionella könsroller och minskar speciellt flickors möjligheter att möta positiva förebilder [...]” (Ylikiiskilä, 2004, s.401). I Ylikiiskiläs egen undersökning redovisas resultatet av en analys av inte mindre än 18 grammatikböcker för yngre elever och upp till universitetsnivå utifrån representationen av kvinnor och män. Beräkningarna baseras på samtliga exempelmeningar som förekommer i den undersökta litteraturen. Detta inkluderar således även nominalfraser (Ylikiiskilä, 2004, s.403). Av de könsmarkerade meningarna var 28,3% kvinnliga och 71,7% manliga (Ylikiiskilä, 2004, s.404).

Ylikiiskiläs hypotes var att representationen av kvinnor och män i exempelmeningarna skulle bli jämnare ju yngre böcker som undersöktes. Vid en jämförelse mellan den äldsta (1912) och den yngsta boken (2003) ökar de kvinnliga meningarna från 16,7% till 45,9%. I övrigt varierade resultaten mellan de individuella böckerna ganska mycket så att den med högst andel män var från 1968 och den med lägst andel var från 1973 (2004, s.404). Skillnaderna mellan manliga och kvinnliga läroboksförfattare var små, men hon

⁹ UNESCO står för United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Mer information om organisationen finns på www.unesco.org. (2006-02-15)

konstaterar ändå en större andel kvinnliga exempelmeningar i böckerna författade av kvinnor eller av både män och kvinnor (2004, s.404). Vidare kom Ylikiiskilä fram till att kvinnor fortfarande till stora delar beskrivs utifrån sitt yttre och att de yrkesbeteckningar som förekom oftast var manliga. Dessutom förekom männen och kvinnorna ofta i könsstereotypa yrken (2004, s.405).

En annan för min uppsats intressant artikel är skriven av Ewerth (2004), som har gjort en undersökning av innehållet i exemplen i två skolgrammatikor. Den äldre (Sundén) från 1932 och den yngre (Jönsson & Kraft) från 1973. Undersökningen rörde exemplen vad gäller könsfördelningen, ämnesinnehåll och personbeteckningar. Ewerth undersökte alla fraser och meningar som förekom som exempel i de två böckerna.

I undersökningen kom Ewerth fram till att de manliga exemplen övervägde de kvinnliga i båda böckerna, men att skillnaden minskat i läroboken från 1973. I den äldre boken förekom 445 män och 70 kvinnor. I den yngre förekom 259 män och 107 kvinnor (Ewerth, 2004, s.327).

Han har också undersökt hur synen på könen avspeglas i adjektivvalet i exemplen. Där kom Ewerth fram till att det finns ett bredare uppslag för att beskriva män än kvinnor. I Sundén förekom 17 olika adjektiv för att beskriva män och 10 olika adjektiv för att beskriva kvinnor. I Jönsson & Kraft förekom 15 olika adjektiv för att beskriva män och 9 olika adjektiv för att beskriva kvinnor (2004, s.328). Självklart återspeglas den större variationen av adjektiv för män av det faktum att det förekom fler exempel med män överhuvudtaget. Men Ewerth kunde ändå konstatera att de ord som beskrev kvinnor ofta rörde deras utseende, medan de ord som beskrev männen ofta rörde deras talanger eller begåvningar. Han för också fram tanken att ett och samma ord innebär olika saker förknippat med en man jämfört med förknippat med en kvinna. Han menar att ordet *flitig* i den ena boken nästan enbart används som ett honnörsord för att beskriva män. I den andra boken används det enbart för kvinnor och då menar han att det kanske inte längre är ett honnörsord (2004, s.328).

Vidare kom Ewerth fram till att exemplen var moraliserande och hade liten variation vad gäller yrkesbeteckningar. De flesta subjekten var verksamma inom övre medelklassen. Dessutom var ämnesområdena begränsade och traditionella. Den äldre boken ”hyllar auktoritära ideal och vår krigiska historia och drar in skolämnen i exemplen, hela tiden med genljud av röster från det förflutna” (Ewerth, 2004, s.336). Den yngre boken ”präglas av en nästan historielös inriktning på vardagen med hem och familj, resor och fritid” (Ewerth, 2004, s.336).

Ytterligare en intressant undersökning är skriven av Hellberg (2000). Där undersöks de semantiska kategorierna *Agens*, *Mottagarroller*, *Föremål* och *Plats* med avseendet antalet kvinnor och män i exemplen i referensverket Svenska Akademiens grammatik. Materialet bestod av referenter till människor i hela meningar i fyra olika kapitel. I det första kapitlet där prepositioner avhandlas, är både män och kvinnor till två tredjedelar *Agens* (Hellberg, 2000, s.129). Aktivitetsgraden är således lika för båda. Däremot förekommer 109 exempel med män men bara 21 med kvinnor, d.v.s. männen förekommer fem gånger oftare än kvinnorna. I det andra kapitlet som behandlar verbfraser är kvinnorna fler än förra gången, 149 mot 329 män (Hellberg, 2000, s.129). Här är dock aktivitetsgraden mindre för kvinnorna än i det första kapitlet. Nästan varannan *Mottagarroll* är kvinna, men bara var fjärde *Agens*.

I det tredje undersökta kapitlet, satsadverbial, är proportionerna mellan de manliga och de kvinnliga exemplen ungefär samma som i kapitel två, 170 kvinnor mot 375 män. Den stora skillnaden i detta kapitel är dock att aktivitetsgraden är större för kvinnorna än för männen, 61% av kvinnorna är *Agens* och bara 53% av männen (Hellberg, 2000, s.130). Hellberg påpekar att detta kapitel är skrivet av en kvinna och att den ökade aktiviteten förmodligen beror på det. Men det är fortfarande långt många fler *Agens*-roller och exempel överhuvudtaget som är män. I det fjärde och sista analyserade kapitlet, komplexa meningar, utgör meningarna med specificerat kön så få fall att det egentligen är svårt att dra några slutsatser av. Men proportionerna är samma som i kapitlet om prepositionerna, d.v.s. kvinnorna utgör en femtedel av männen.

Sammanfattningsvis konstaterar Hellberg att kvinnor inte tilldelas så passiva roller som han antagit innan undersökningen, men att männen dominerade exemplen överhuvudtaget. Hans slutsats är att den sneda könsfördelningen allra bäst botas genom att det tillkommer fler kvinnliga grammatiker. Det var ju i kapitlet författat av en kvinna som aktivitetsgraden var som störst. Eller med hans egna ord: ”Det är och förblir lättare för en kvinna att se att en Johan inte är den självklara normen” (Hellberg, 2000, s.131).

Påståendet i sig anser jag för fram en intressant åsikt som tål att diskuteras vidare. Enligt mig är ett påstående av sådan art lite att avsäga sig sitt eget ansvar från uppdraget att fördela makten jämnt mellan människor. Dessutom stämmer påståendet bara till viss del eftersom det enbart var aktivitetsgraden men inte antalet kvinnliga exempelmeningar som var högre hos den kvinnliga författaren. Ökad aktivitet ändrar ju inte förnamnet till *Johanna*. Orsaker till att det finns färre kvinnliga än manliga grammatiker hade säkerligen också blivit en intressant undersökning men får inte plats mer än som tankeväckare i denna uppsats.

5. Teoretisk utgångspunkt: *Man made language* av Dale Spender

Jag har valt att analysera mitt resultat från beräkningarna med hjälp av en feministisk-kritisk språk teori. Med feministisk menar jag att det finns en maktaspekt i språket som är viktig att ha i åtanke vid skapande och analyserande av text. Jag är medveten om att det råder skillnader mellan svenskan och engelskan som är språket för teorin. Men jag tror att det på ett övergripande plan råder ungefär samma problematik i svenskan som det Spender beskriver i engelskan p.g.a. de kulturella likheterna mellan länderna. På så sätt tror jag att teorin som jag presenterar fungerar oavsett vilket västerländskt samhälle vi befinner oss i. Jag är också medveten om att boken skrevs för mer än tjugo år sedan och att vissa synsätt har förändrats sedan dess. Där jag anser att teorin behöver modifikation har jag således gjort det.

Spender inleder kapitel fem i sin bok *Man made language* med ett citat av James Britton: "The objects and events of the world do not present themselves to us ready classified [...] The categories into which they are divided are the categories into which *we divide them*." (Spender, 1980, s.138).¹⁰

Spender använder citatet för att inleda till en diskussion om vilka personer som i allmänhet refereras till när man skriver "vi". Hon frågar sig vilka det är som "make the world" och vilka principer som ligger bakom denna klassificering och organisering av händelser och objekt. Spender menar att Britton refererar till män när han talar om "vi" och att det är "men who have made the world which women must inhabit" (Spender, 1980, s.138). Här skulle jag vilja kommentera att jag anser att Spender inte tar tillräckligt mycket hänsyn till t.ex. etnicitet eller klass. Det är knappast män, alla samhällskategorier rakt över, som har makt att forma t.ex. språket. Man skulle ju naturligtvis också kunna gå in närmare på vilket språk som man avser. Alla grupper – subkulturer bland ungdomar eller hemlösa såväl som riksdagsledamöter – lär ju på något sätt utveckla en egen jargong med ett eget språk. Här avses alltså ett språk som "skapas" av någon eller några som har så mycket direkt eller indirekt makt, att språket inte bara används i deras egen krets utan av alla.

Jag skulle också vilja påpeka att jag anser att det är lite för svart eller vitt att säga att männen skapar språket och därmed världen och så får kvinnorna anpassa sig till det. Författaren utvecklar inte hur man kan ta hänsyn till t.ex. etnicitet eller klass förutom att i förbigående nämna *though not of course all males* (Spender, 1980, s.143) i resonemanget. En riksdagsledamot som är svensk infödd kvinna har nog mer makt att förändra språket som alla

¹⁰ citatet är taget från Brittons *Language and Learning* och man kan tänka sig att han ev. är lärare i språkinläring eller dyl. (Spender, 1980).

använder än vad t.ex. en somalisk man som arbetar som tidningsbud har. Hade mannen haft makt i samma bemärkelse som kvinnan hade han förmodligen inte arbetat som tidningsbud. När jag skriver om män på detta sätt menar jag alltså fortsättningsvis att män *generellt sett* är överordnade på så sätt att personer som befinner sig i maktpositioner oftast är män.

Trots min kritik mot författarens något fyrkantiga definitioner, kommer jag fortsättningsvis att använda mig av hennes resonemang eftersom jag anser att hennes teori om manlig överordning trots allt stämmer. Jag har inte heller funnit någon annan teori som på ett så konkret sätt behandlar språkets struktur som hon gör samtidigt som det inbegriper ett maktperspektiv. Jag anser dock inte att alla män är överordnade alla kvinnor eller att *alla* kvinnor, men däremot *inga* män, är offer för samhällsordningen. Själv mord är t.ex. två gånger vanligare bland män än bland kvinnor vilket enligt vissa källor kan bero på att män inte ”lär sig” att prata ordentligt om känslor.¹¹ Enligt min uppfattning är vi alla uppbärare av patriarkatet¹² och därmed lika skyldiga att förändra det för större jämlikhet för alla människor

Spender menar att språket i sig inte är något neutralt. Det är på samma gång bärare av idéer och skapare av idéer som förekommer i världen (Spender, 1980, s.139). Paradoxen ligger i att människor inte bara kan beskriva saker helt utan vidare. För att kunna beskriva saker behöver man ha ett språk att beskriva *med*. Men för att kunna beskriva så att man kan göra sig förstådd med andra behöver man kategorier som klassificerar olika fenomen. När väl dessa kategorier har skapats så är inte ens sinnen öppna nog för att se allt omkring en utan då ser man bara det man har kategorier för. Olika vetenskaper som t.ex. biologin har varit del i detta kategoriskapande:

The brain too, has to interpret: it too can only deal in symbols and never know 'real' things. And the programme for encoding and decoding those symbols, for translating and calculating, is set up by the language which we possess. What we see in the world around us depends in a large part on the principles we have encoded in our language (Spender, 1980, s.140).

¹¹ www.varguiden.se/Article.asp?ArticleID=3241

¹² Patriarkat: ”1: familje- eller samhällssystem där den politiska och ekonomiska makten, både inom hushållet och i den offentliga sfären, innehas av äldre män, och där följaktligen varken kvinnor eller yngre män deltar i det formella beslutsfattandet. Medan det således alltid rör sig om mansdominans, kan graden och karaktären av kvinnoförtryck variera. [...] 2: allmänt samhällsvetenskaplig benämning på sociala system inom vilka kvinnor är underordnade män. Patriarkatet är en djupt liggande samhällsstruktur som kan manifesteras på många sätt: män har t.ex. ofta högre lön än kvinnor för samma arbete, och arbetsdelningen i hemmet leder till att kvinnor utför obetalt arbete. Även våldtäkt, pornografi, kvinnlig prostitution o.d. kan ses som former av manligt förtryck och effekter av en patriarkalisk struktur” (Nationalencyklopedin, 1994, band 15, s.14).

Spender menar vidare att genom att människor är subjektiva, så görs bara nya upptäckter inom ramarna för de kategorier som redan skapats i hjärnan. På så sätt kan sexism (nedvärdering av ett specifikt kön eller sexualitet) – samt t.ex. rasism, vill jag tillägga – fortgå att reproduceras i ny tappning som nya ”sanningar” inom forskning och vetenskap:

Once certain categories are constructed within the language, we proceed to organize the world according to those categories. We even fail to see evidence which is not consistent with those categories (Spender, 1980, s.141).

Männen har varit den dominerande gruppen i vårt västerländska samhälle under en lång tid av vår historia då ojämlikhet mellan olika människor varit gällande regel. Därmed har språket kommit att domineras av deras syn på världen (Spender, 1980, s.142).

Att – åtminstone västerländska – kvinnor och män är väsensskiljda och ämnade att ägna sig åt olika uppgifter är något som reproduceras vidare i språket p.g.a. de kategorier och klassificeringar som man redan gjort i sitt huvud. Kvinnor har av män motarbetats till lönearbete, studier mm. och har av den anledningen inte fått utrymme att påverka t.ex. språket i samma utsträckning (Spender, 1980, s.143). En återkoppling till mitt resonemang om att alla människor bär upp patriarkatet, innebär att kvinnor även har motarbetats av andra kvinnor. Det har t.ex. funnits och finns delvis fortfarande en bild av kvinnan som ”mor” som är svår att förena med lönearbete. Denna bild har under lång tid varit ett starkt införlivat kvinnoideal hos både män *och* kvinnor. Flera undersökningar har på senare år t.ex. visat att kvinnor nekas jobb om de vid tillfället för anställningsintervjun medgivit att de tänkt skaffa barn inom en inte alltför avlägsen framtid.¹³ Men det har även kommit rapporter om att även män som tänkt bli föräldrar blir diskriminerade på olika sätt.¹⁴

Det sexistiska språkbruket och språkskapandet har fortgått för att den dominanta gruppen helt enkelt vill behålla sin makt, men också för att människor är så indoktrinerade med hur språkbilden ser ut, att varken män eller kvinnor har reagerat på att männen dominerar.¹⁵ Själva kategoriseringen i sig, att människor måste definiera sig som det ena eller det andra könet överhuvudtaget, skapar också en skillnad som kanske inte hade behövt vara där. Resonemanget ovan, vill jag påstå, kan således även tillämpas på synen på

¹³ Studentliv nr.1 2006 tar upp några fall av könsdiskriminering av kvinnor.

¹⁴ En manlig journalist menar t.ex. att han blivit diskriminerad på mödravårdcentralen när han kom dit med sin gravida fru/flickvän (DI, 2006-02-22).

¹⁵ Med sexistiskt språk avses inte enbart trakasserier och sexuella skällsord etc. utan även t.ex. osynliggörande, nedvärdering eller stereotyp beskrivning av ett kön.

sexualitet. Eftersom HBT-personer¹⁶ ofta osynliggörs i samhället, kan man säga att språket är heterosexistiskt (mitt uttryck). Jag vill mena att en utveckling av det resonemanget blir att det är viktigt att kategorisera sig som *man* eller *kvinn*a eftersom heterosexualitet är viktigt i det västerländska samhället.

Spender har undersökt historiska belägg för att sexism *bör* återspeglas i språket. Men sexism är naturligtvis inte begreppet de äldre grammatikerna skulle ha använt, utan ett relativt modernt begrepp för att påvisa maktobalansen mellan män och kvinnor. Hon har bl.a. funnit en man vid namn Thomas Wilson som 1553 insisterade på att det är *mer naturligt* att anför den manliga referenten före den kvinnliga. T.ex. ”male and female, husband and wife, brother and sister, son and daughter” (Spender, 1980, s.147). Han hade i princip bara manliga åhörare och fick stort genomslag bland dessa. Att inga kvinnor protesterade beror antagligen på att de var nekade utbildning och kanske inte ens kunde läsa. Men förmodligen var denna åsikt en införlivad sanning även för kvinnorna själva och den som hade protesterat hade kanske blivit motarbetad av såväl kvinnor som män.

Idag tycker många att män och kvinnor i väst är relativt jämställda. En sådan sak som vem som anføres först eller sist är bara en bagatell jämfört med de skillnader i löner eller sexualiserat våld som – fortfarande – förekommer. Men man kan utan större svårighet konstatera att detta ålderdomliga synsätt på män som viktigare än kvinnor fortfarande återspeglas i vårt språk. Men idag är vi så omedvetna om orsakerna till att språket ser ut som det gör, att det nästan ter sig överkligt när man sätter fingret på det. Mer om detta resonemang i själva analyskapitlet.

För att undersöka vilka konsekvenser ett sexistiskt språkbruk får, tar Spender upp ett antal exempel på hur språkbrukarna reagerar när de läser en text som innehåller manliga referenter som är menade att användas allmänt för människa eller person. Hon hänvisar dels till en undersökning av Alleen Pace Nilsen som fann att barn trodde att man menade en manlig person vid ett exempel som ”man needs food” (Spender, 1980, s.152). Ett annat exempel är Linda Harrison som upptäckte att studenter som konfronterades med manliga referenter inom evolutionsteorin efteråt i sin diskussion inte trodde att kvinnor haft någon bidragande del, ens när de fått belägg för det. Spender konstaterar därmed: ”there seems to be considerable empirical evidence to suggest that the use of the symbol 'man' is accompanied, not surprisingly with an image of male.” (Spender, 1980, s.152).

¹⁶ ”HBT står för homosexuella, bisexuella och transpersoner” (<http://www.rfsl.se/?p=115>).

Jag vill mena att principerna är de samma i Sverige eftersom svenskan t.ex. har (haft) *han* som neutralt pronomen, men även *man*.¹⁷

Spender hänvisar också till undersökningar gjorda av Harrison och Martyna (1978). I deras undersökningar kom de fram till att kvinnor inte använder maskulina referenter så ofta som män gör därför att kvinnorna inte anser att de är inkluderade i dessa. Kvinnorna i undersökningen menade att de använder maskulina referenter (*he* eller *man*) p.g.a. att de blivit lärda att det är grammatiskt korrekt. Männerna däremot menade att de använder det för att de refererar till sig själva (Spender, 1980, s.153).

'Males may be generating a sex specific use of *he*, one based on male imagery, while females are generating a truly generic *he*, one based on grammatical standards of correctness' (citerat från Martyna, 1978 I: Spender, 1980, s.153).

Ett konkret problem med en ojämn maktbalans mellan män och kvinnor är t.ex. att kvinnor generellt sätt har lägre löner.¹⁸ Ett annat är att det är vanligt att (kvinnliga) våldtäktsoffer påförs skuld p.g.a. sin klädsel eller sexuella vanor.¹⁹ Båda dessa problem skulle i förlängningen ändras av ändrade attityder om vad manligt och kvinnligt innebär. Föreställningar om vem som t.ex. ska utföra vilken typ av arbete skulle kanske i förlängningen förändra löneskillnader grundade på kön mm. Om t.ex. vård och omsorg inte var så starkt förknippat med kvinnor, skulle kanske inte heller så många män ta livet av sig (se mitt resonemang på s.18).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Spenders poäng är att språket påverkar vårt sätt att se på världen, men även oss själva och varandra. Det t.o.m. *skapar* världen och våra upplevelser av oss själva och varandra som könsvarelser.

Man kan naturligtvis dra diskussionen om att språket skapar världen hur långt som helst. De aspekter jag tar upp är således främst saker som har att göra med genus eftersom det var syftet med uppsatsen. Men språket påverkar naturligtvis inte bara vårt sätt att se på män och kvinnor, utan även andra definierade kategorier inom vårt språk.

¹⁷ Även om *människa* låter som det kommer av *man*, så refereras begreppet *människa* till som *hon* (Svenska språknämnden, 2005, s.76).

¹⁸ Lönestatistik inom Lunds universitet finns under *Jämställdhetsanalys av löner* på <http://www.lu.se/o.o.i.s/528> (2006-02-01) Annan lönestatistik finns bl.a. på: www.scb.se/Grupp/Allmant/_dokument/A05ST0102_05.pdf (2006-02-01)

¹⁹ T.ex. *Flickan och skulden* av Katarina Wennstam behandlar ett antal våldtäktsfall och hur våldtäktsoffren har blivit bemötta i tingsrätten p.g.a. sin klädsel etc.

6. Analys av grammatisk kurslitteratur: I jämförelse med Spender och tidigare forskning

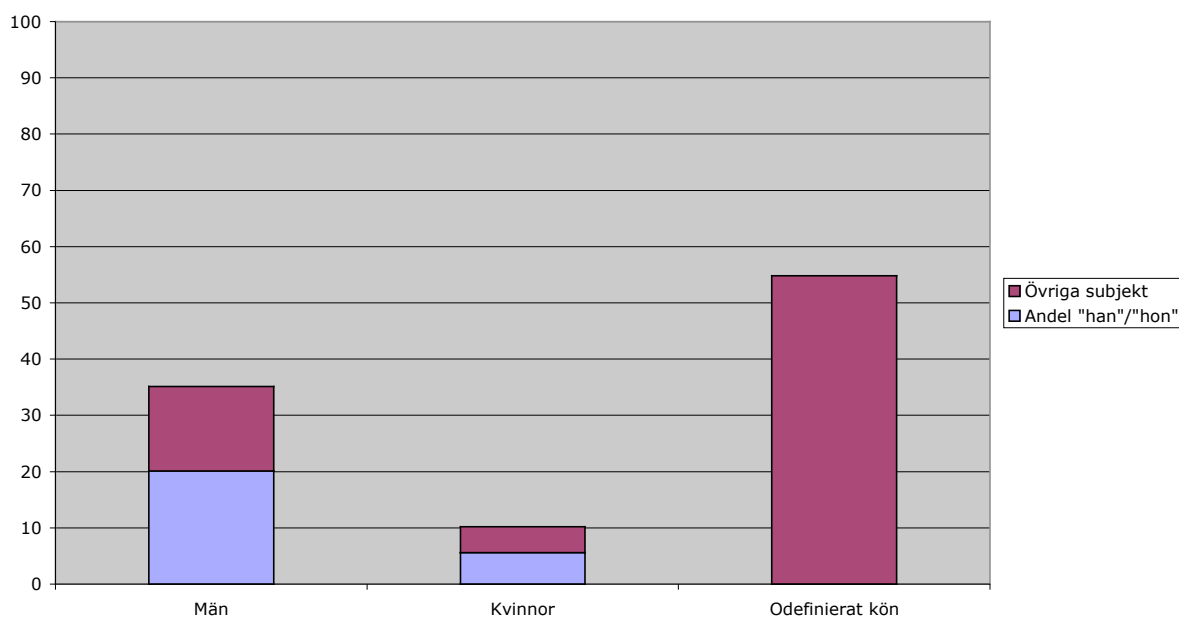
Analysen är upplagd på tre delområden: 6.1. Totalt material, 6.2. Jämförelse över tid, 6.3. Skillnader mellan kvinnliga och manliga författare samt 6.4. Intressanta exempel. Analysen innehåller en integrerad jämförelse med Spenders teori (avsnitt 5) och tidigare forskning (avsnitt 4). Jag väver således in jämförande siffror, citat och diskussioner från Spenders teori och den tidigare forskningen parallellt med mina egna resultat.

6.1. Totalt material

Denna del är upplagt utifrån det jag fann intressantast att belysa i det totala resultatet av beräkningen. Avsnitten lyder: 6.1.1. ”Han” i huvudsatser, 6.1.2. Förnamn i huvudsatser, 6.1.3. Semantiska roller i huvudsatser samt 6.1.4. Subjekt i bisatser.

6.1.1. ”Han” i huvudsatser

Figur 1. Andel subjekt i % i det totala materialets huvudsatser samt andelen "han" respektive "hon" av de som är könsspecifika.

Sammanlagt består det analyserade materialet av 1043 st. huvudsatser. Subjekten med odefinierat kön är 572 st. vilket utgör 54,8% av materialet. Dessa utgörs av pronomen som *jag*, *de* osv. samt titlar vilka gicks igenom i avsnitt 3.4. Övriga meningar har i 366 st. av fallen män som subjekt och utgör därmed 35,1% av exemplen. 104 st. av huvudsatserna har subjekt som är kvinnor och utgör 10,0% av meningarna.

Där man valt ett könsdefinierat subjekt är således bara 22,1% kvinnor, mot 77,9% män. Ylikiiskilä (2004) hade motsvarande förekomst 71,7% män och 28,3% kvinnor i sitt totala material, vilket stämmer ganska överens med mitt resultat (se avsnitt 4). Man får då ha i åtanke att Ylikiiskilä analyserat alla referenter medan jag enbart fokuserat på huvudsatser och bisatser. Ylikiiskilä har dessutom räknat alla meningar ur samtliga böcker och detta kan naturligtvis ha spelat in liksom att hon haft ett större urval av böcker. En vidare diskussion om skillnader mellan Ylikiiskiläs undersökning och min egen förs i den avslutande diskussionen. Vid en noggrannare analys av meningarna upptäcker man att antalet *han* som subjekt uppgår till 210 st. vilket utgör 20,1% av det totala antalet subjekt. Man kan alltså konstatera att antalet exempelmeningar med subjektet *han* är dubbelt så många som det totala antalet meningar med kvinnliga subjekt, vilka utgjorde 10,0%. Nu beror ju inte övervikten av män enbart på det frekventa användandet av *han* eftersom övriga manliga subjekt (titlar, namn etc.) utgör 15 % och kvinnliga subjekt som inte består av *hon* utgör 4,4 %. Men det är hur som helst en intressant iakttagelse.

Användandet av *han* som pronomen för båda könen har varit regel under en lång historisk tid. Det som Spender skrev om att manliga grammatiker använt mannens biologiska överlägsenhet som argument för ett "neutraliserande" av manliga pronomen har levt kvar i flera århundraden. Jag har inte forskat djupare i att finna liknande grammatiska skrivelser av svenska 1600- eller 1700-talsgrammatiker som försöker finna biologiska skillnader som rättfärdigar den manliga normen. Men det räcker att gå 50 år tillbaka i tiden för att se exempel på att man ansett att manliga pronomen är tillräckligt:

[När] personbeteckningar brukas allmänt, utan avseende på individens kön eller med tanke på båda könen, användes vanligen *han*, detta i överensstämmelse med bruket att låta maskulina substantiv såsom *åhörare*, *riksdagsman* gälla för båda könen [...] uttryck av typen *han respektive hon* äro emellertid i regel onödiga och göra ett pedantiskt intryck [...] (Wellander, 1948, s.226).

Men redan 1973 i en omarbetad version av Wellander (1948) har tongångarna ändrats och problematiken diskuteras:

Nu för tiden, när man annars gärna undviker könsskiljande yrkesbeteckningar såsom *lärare* och *lärarinna* [...] heter det emellertid allt oftare: *Den resande får själv bestämma på vilket hotell han eller hon vill bo* [...] Denna tafatthet beror tydligen på att svenskan här är hänvisad till de genusbetecknande orden *han* och *hon*. När det gäller djur och saker har problemet som bekant lösts med hjälp av pronomenet *den* (Wellander, 1973, s.118).

Trots att detta problem uppmärksammades redan på 70-talet så beskriver referensverket SAG så sent som 1999 att *han* används när personens kön är okänt (Teleman, Hellberg & Andersson, 1999, band 2, s.277). Men någon problematisering av denna användning står inte direkt att finna. Jag har enbart funnit en källa som uppmanar skribenten att undvika användandet av *han* som könsneutralt pronomen eftersom det uppfattas som könsdiskriminerande, nämligen *Språkriktighetsboken* (Svenska språknämnden) från 2005.

Jämför man alla sex böckernas bruk av pronomenet *han* visar resultatet att alla böckerna hjälper till att skapa denna trend. Det är således inte bara de äldre böckerna som visar på detta frekventa användande av *han*. I Teleman (1974) utgör *han* 19,2 % av det totala antalet subjekt, i Jörgensen & Svensson (1987) 19,7 %, i Platzack (1998) 27,3 %, i Josefsson (2001) 5,8 %, i Bolander 25,0 % och i Hultman 22,0 %. Enbart Josefsson (2001) utmärker sig med ett väldigt lågt antal *han*. Den som har högst andel *han* är faktiskt Platzack (1998).

Figur 2. Tabell över antalet subjekt, varav antalet "han" och andelen "han" i % i det totala materialet.

Titel	Antal subjekt	Antal "han"	Andel "han" i %
Teleman (1974)	355	68	19,2
Jörgensen & Svensson (1987)	274	54	19,7
Platzack (1998)	132	36	27,3
Josefsson (2001)	69	4	5,8
Bolander (2001)	36	9	25,0
Hultman (2003)	177	39	22,0

Då min analys grundar sig i antagandet att en större medvetenhet om genusaspekter innebär jämnare könsfördelning skulle detta tyda på en mindre medvetenhet i kurslitteraturen (se Inledningen och fotnot 1). Det faktum att det är så många manliga exempel och dessutom så många exempel med pronomenet *han*, är med min utgångspunkt ett bevis för att det är svårt att bryta rådande mönster.

It is possible to find specific examples which illustrate the way in which the dominant group put the principle of sexism into the language: and, as has been indicated, once it is in, it goes on compounding as it is projected on to new objects and events. Once *in*, it is very difficult to get it *out* (Spender, 1980, s.144).

I svenskan har vi inte som i finskan det könsneutrala pronomenet *hän*.²⁰ Kanske vore det dags att införa något liknande i svenskan för att undvika exkludering av det ena eller det andra könet. Vissa språkbrukare använder sig av *han/hon* för att undvika problemet. Men frågan är dock hur praktisk denna användning är då det försvårar läsningen samt antagligen har små möjligheter att integreras som begrepp i vanligt språk. *Den* skulle dock kunna vara ett alternativ, vilket diskuteras i bl.a. Språkriktighetsboken (Svenska språknämnden, 2005, s.78).

Spender menar att den semantiska delen av språket är svårare att ”fånga” än den strukturella när man vill analysera hur sexism introducerats i språket. Eftersom det finns gott om preskriptiva grammatiker som använt könsskillnader etc. för att reglera språkets struktur, finns det konkreta bevis på att språket historiskt sett är sexistiskt. Thomas Wilson som jag citerade i avsnitt på s.20 menade t.ex. att det är ”mer naturligt” att anföra den manliga referenten före. Ett fortsatt användande av språkbruk liknande detta reproducerar de sexistiska strukturerna. Det som för länge sedan var en regel som bottnade i synen på män som mer aktiva etc. (eftersom kvinnor inte tilläts arbeta eller studera) har blivit så integrerat i det språkliga och kulturella medvetandet att det fortsätter att användas av ren vana. Även om det för vissa kan tyckas som en *petitess* så är det ingen slump att det är just *han* som är det ”könsneutrala” pronomenet.

Sammanfattningsvis vill jag hävda att den stora andelen *han* som förekommer i böckerna är ett tecken på att *han* har generaliserats till att gälla för människor allmänt. Detta vill jag hävda trots att *människa* som begrepp brukar refereras till som en *hon* (Svenska språknämnden, 2005, s.76). Andelen *han* vilka utgjorde 20 % av det totala antalet subjekt måste ändå ses som en ganska stor siffra. Om man jämför denna siffra med andelen *hon* som förekom vilka bara var 5,6 % blir det ännu tydligare. Det förekommer således nästan 4 ggr fler *han* än *hon*. Det frekventa användandet av *han* på bekostnad av andra benämningar på människor anser jag stödjer teorin som presenterades i Spender om att bruket av manliga pronomen som könsneutrala skapar en mental representation av en man (se s.20). Mönstret syns i samtliga böcker och inte enbart i de äldre. Det som en gång var ”allmän lag” har blivit ett omedvetet mönster. “If there are people today who are unaware of the significance of he/man, I do not think that some of the male grammarians who promoted its use were quite so unaware.” (Spender, 1980, s.150).

²⁰ Med inspiration ifrån finskan har det kommit förslag om att ersätta *han* och *hon* med det könsneutrala pronomenet *hen*. *Henne* och *honom* har getts förslaget *henom*. Detta ska ha förekommit som förslag inte bara i nutida jämställdhetsdiskussioner utan även tidigare. (<http://sv.wikipedia.org/wiki/H%C3%A4n> 2006-02-20) Se även Språkriktighetsboken (2005).

6.1.2. Förnamn i huvudsatser

Resonemanget om att det är svårt att bryta rådande mönster kan även appliceras på en analys av namn på personer som förekommer i exempelmeningarna. Det visar sig att samtliga författare utom en använder sig av väldigt traditionella svenska förnamn, förutom att de allra flesta referenter även här är män. Ett fåtal meningar i Platzack (1998) är skrivna på franska eller engelska för att jämföra strukturskillnader i dessa språk gentemot svenskan. Manliga förnamn som ingick i franska eller engelska meningar var *Jean* och *John*. Kvinnliga förnamn var *Marie* och *Mary*. Förutom *Jean*, är de heller inte helt ovanliga i svenskan.

Figur 3. Tabell över antalet förnamn samt frekvens av förnamn fördelade på kön i det totala materialet.

Män	Antal	Kvinnor	Antal
Kalle	23	Eva	13
Lasse	18	Lisa	12
Olle	14	Marie	6
Jean	9	Anna	5
Erik	8	Mary	4
John	7	Ulla	4
Henrik	7	Lena	2
Pelle	6	Maria	2
Bo	4	Ingrid	2
Tore	4	Elsa	1
Nisse	3	Annika	1
Johan	3	Karin	1
Niklas	3		
Sten	2	Summa: Summa:	
Hugo	2	12 förnamn 53 ggr.	
Didrik	2		
Bobby	2		
Tommy	2		
Sven	1		
Otto	1		
Sverker	1		
Jon	1		
Ola	1		
Bill	1		
Christer	1		
Summa: Summa:			
25 förnamn 126 ggr.			

Utöver de pronomen som förekommer där man inte kan veta personens ursprung eller dyl. kan man sammanfattningsvis konstatera att bilden av människorna i litteraturen är förhållandevis homogen. Med tanke på Sveriges relativt stora invandrade befolkning kan man kanske tycka att åtminstone de yngre böckerna hade kunnat innehålla förnamn med ”icke-typiska” svenska förnamn. Så är alltså inte fallet. Det vanligaste mansnamnet i den undersökta litteraturen är *Kalle* och det vanligaste kvinnonamnet är *Eva*. *Lasse* och *Lisa* kommer på andra plats och *Olle* och *Marie* på tredje.

6.1.3. Semantiska roller i huvudsatser

Tittar man på huvudsatserna består 36,7 % av *Agens*-referenterna av oidentifierat kön, 13,8 % av feminina referenter och 49,5 % av maskulina referenter. De maskulina referenterna utgör hälften av materialet och är således fler än referenterna med oidentifierat kön.

När det gäller *Upplivare* är proportioner lite annorlunda. De oidentifierade referenterna ligger på 46,8 % de feminina utgör 11,7 % och de maskulina referenterna utgör på 41,4 %. Skillnaden är knappt 3 % mellan referenterna som har oidentifierat kön och referenterna som är maskulina.

Män har av tradition och könsroller ”tillåtits” göra mer saker än kvinnor. Deras generella handlingsrepertoar har varit bredare eftersom män förknippats med offentlighet och kvinnor med hemmet. Spender som undersökt tidiga grammatiska texter citerar från John Kirkbys tjugoförsta grammatiska regel, att det manliga könet är *more comprehensive* (Spender, 1980, s.148) än det kvinnliga. Från en engelsk ordbok har hon sedan fått definitionen på *comprehensive* till *including much* (Spender, 1980, s.148). Således menade Kirkby att en man representerade mycket mer än en kvinna. Detta var så pass viktigt att man var tvungen att formulera en grammatisk regel om det som man skulle rätta sig efter.

Antalet olika verb för de maskulina *Agens*-rollerna är 77 st. och för de feminina är antalet verb 32 st. Tittar man på vilka verb som förekommer för männen och för kvinnorna kan man intressant nog konstatera att samma förekommer i toppen på båda grupperna. Det verkar alltså som att de vanligaste verben anses ”neutrala” och inte könsbundna. Verbet på 1:a plats för männen är *Kom* som förekom 14ggr. Verben som kom på delad 1:a plats för kvinnorna är *Kom*, *Kammade* och *Köpte* som förekom 5 ggr. På delad 2:a plats hos männen kommer *Köpte*, *Målade* och *Sa* som förekom 11 ggr. På delad 2:a plats hos kvinnorna kommer *Gick* och *Binder*, vilka förekom 4 ggr. Verbet *gick* förekommer 6 ggr hos männen. Vid en snabb titt verkar det alltså som att de vanligaste verben är mest frekventa i meningar med både manliga och kvinnliga subjekt.

Men med tanke på att det finns fler olika verb i den maskulina gruppen finns det ändå anledning att se vad som skiljer dem åt. Det första som man kan utrona är att det verkar som om synonymer eller ord som liknar varandra förekommer oftare i den maskulina gruppen. Exempel på det är verben *åt*, *dinerar* och *käkar* (och *tuggar*) samt *polerar*, *spolar* och *tvättar* t.ex. Vi har också *hänförde* och *gladde*, *rusar* och *springer*, *sålde* och *exporterade* m.fl. I den feminina gruppen hittar jag bara två synonyma ord och det är *sa* och *talade*. Detta kan tolkas på två sätt. Delvis kan man tänka sig att variationen på så sätt blir mindre för männen eftersom de verb som förekommer hos kvinnorna är mer specifika. Men man kan också tänka sig att språket är mer varierat eller fantasirikt i den maskulina gruppen och på så sätt finns det större variation än i den feminina.

Även om verben inte är synonyma som i det första exemplet, så förekommer det i större utsträckning verb som verkar höra samman på något sätt i den maskulina gruppen. Exempel på det är verb som jag oftast analyserat som rörelseverb: *kom*, *lekte*, *sprang*, *spelade*, *körde*, *balanserade*, *klev*, *gick*, *rusade*, *simmade*, *reste* och *satte* (sig) som kan sägas vara något konkret som man utför med kroppen. Motsvarande i den feminina gruppen rymmer endast *kom*, *gick*, *springer*, *spelar* och *reste* (sig). Nu är det inte särskilt många rörelseverb överhuvudtaget med tanke på hur många verb det är totalt sett. *Spelar* innebär dessutom i båda grupperna ett instrument.

Som min undersökning visar verkar det inte vara typiska ”tjejverb” för kvinnor och typiska ”killverb” för män som är de mest frekventa verben. Således kan jag i denna undersökning konstatera att det också är det mycket större antalet manliga subjekt som avgör att männen är mer aktiva. Detta konstaterade även Hellberg i sin undersökning (Hellberg, 2000, s.131). Regeln om män som mer mångsidiga än kvinnor genomsyrar således fortfarande vårt språk idag genom att män är kopplade till fler verb överhuvudtaget. Men det påvisas även som jag påpekade i början av detta avsnitt genom att mäns aktionsgrad är högre än kvinnors.

När det gäller *Patient*-rollerna överväger de med oidentifierat kön, vilka utgör 45,5 %, så den som blir utsatt för en handling är således mer neutral. De maskulina referenterna utgör 30,1 % och kvinnorna 24,4 %. Således överväger de manliga referenterna de kvinnliga även här. Tittar man däremot på proportionerna mellan de semantiska rollerna inom de könsdefinierade grupperna ser man att *Patient*-rollerna är den tyngsta rollen för kvinnorna och *Agens*-rollerna är den tyngsta för männen. För kvinnorna är siffrorna: 36,3 % *Agens*, 8,1 % *Upplevare* och 55,6 % *Patienter*. Motsvarande för männen är: 57,1 % *Agens*, 12,6 % *Upplevare* och 30,2 % *Patienter*.

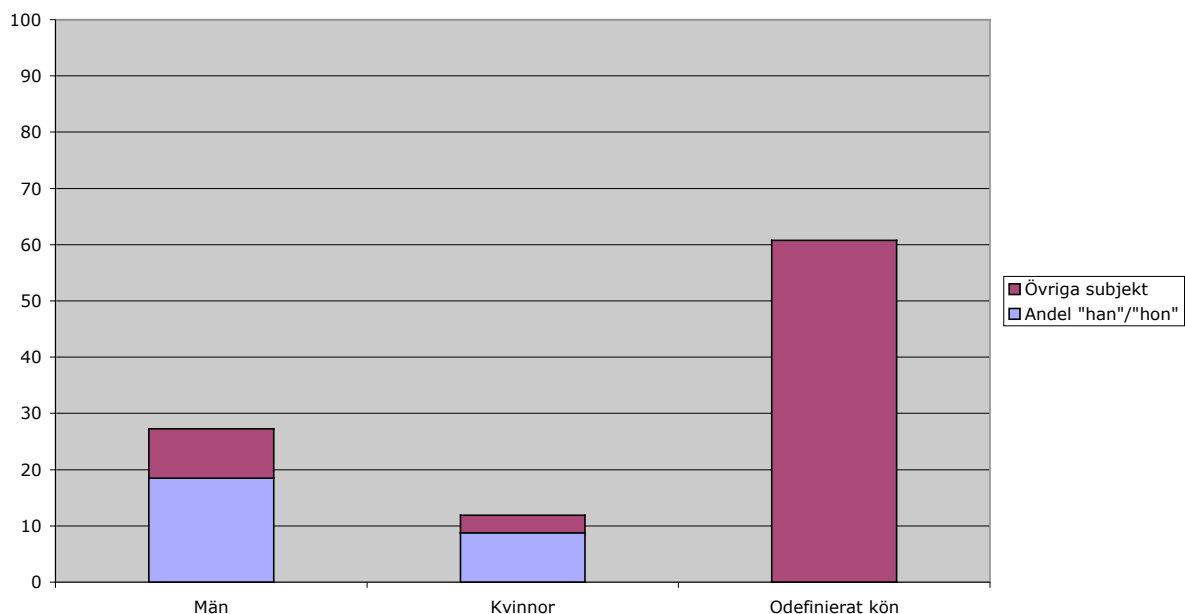
Något jag inte har konkreta siffror på men som verkar vara en tendens är att kvinnor blir utsatta för mäns handlingar, medan det inte lika ofta är tvärtom. När en man blir utsatt för en handling så verkar det vara av en annan man. En annan intressant aspekt är att i de fall där det förekommer en manifestation för kärlek eller sexualitet är kvinnor enbart *Patienter*, aldrig *Agens*. De ger aldrig blommor till någon eller bjuder någon specifik person på bio, som är fallet för männen. Dock förekommer exempel där en kvinna bjuder på något, men det behöver inte nödvändigtvis tolkas som en manifestation för kärlek eller sexualitet. Ex. på detta är *Hon bjöd på tårta* eller *Hon bjöd på kaffe* (Hultman, 2003, båda ex. på s.47).

Den som utför dessa manifestationer är nästan alltid explicit en man, men de blir däremot aldrig utsatta för det. Det är således nästan enbart uttryckligen heterosexuella handlingar som förekommer i litteraturen. Det finns fall där det inte måste var det, som t.ex. *När gav ni er fru en blomma sist?* (Josefsson, 2001, s.39). Dessa har analyserats bland de odefinierade exemplen men var väldigt få.

Kategorin *Föremål* består till 91 % av oidentifierat kön och de könsdefinierade föremålen utgör därmed inte så stor del. En intressant sak är att män till viss del förknippas med bilar eller med studier/akademisk aktivitet. Manliga föremål som förekommer i Platzack (1998) är *läxa* 5 ggr och *bil* 2 ggr. I Teleman (1974) förekommer *bok* 3 ggr, *resonemang* 2 ggr samt *bil* och *iakttagelser* 1 g vardera och i Jörgensen & Svensson (1987) *bok* 1 g.

6.1.4. Subjekt i bisatser

Figur 4. Andel subjekt i % i det totala materialets bisatser samt andelen "han" respektive "hon" av de som är könsspecifika.

Sammanlagt består materialet av 227 st. bisatser; både förstagrads-, andragsrads- och tredjegradsbisatser inräknade. Subjekten med odefinierat kön utgör 138 st. vilket är 60,8 % av materialet. De könsdefinierade subjekten har således ökat i bisatserna från huvudsatserna där de utgjorde 54,8 %. Subjekten med odefinierat kön består av att-satser, ospecificerat ”man” eller föremål etc. 62 st. av subjekten är män, vilket utgör 27,3 % medan 27 st. av subjekten är kvinnor, d.v.s. 11,9 % av subjekten. Motsvarande siffror för kvinnliga subjekt var 10,0 % i huvudsatser och ökningen av kvinnliga subjekt från huvudsatser till bisatser i det totala materialet är därmed nästan 2 %. De manliga subjekten har däremot minskat med nästan 10 % i bisatserna, till förmån för subjekt med odefinierat kön och delvis de kvinnliga subjekten. Exempelbisatserna med könsdefinierade subjekt har 69,7 % män och 30,3 % kvinnor. Dessa siffror stämmer något bättre överens än vad resultatet av huvudsatserna gjorde, i en jämförelse med Ylikiiskiläs resultat av 71,7 % män och 28,3 % kvinnor (Ylikiiskiläs, 2004, s.404).

Förekomsten av pronomenet *han* har minskat nästan 2 % från huvudsatserna till bisatserna. I bisatserna förekommer 42 st. *han* vilket utgör 18,5 % av det totala antalet subjekt. Samtidigt har de kvinnliga subjekten ökat med nästan 2 %. Detta gör att jag kan konstatera att skillnaden mellan manliga och kvinnliga subjekt har jämnats ut något i bisatserna mot från huvudsatserna. Antalet *han* är inte längre dubbelt så många som de kvinnliga subjekten överhuvudtaget.

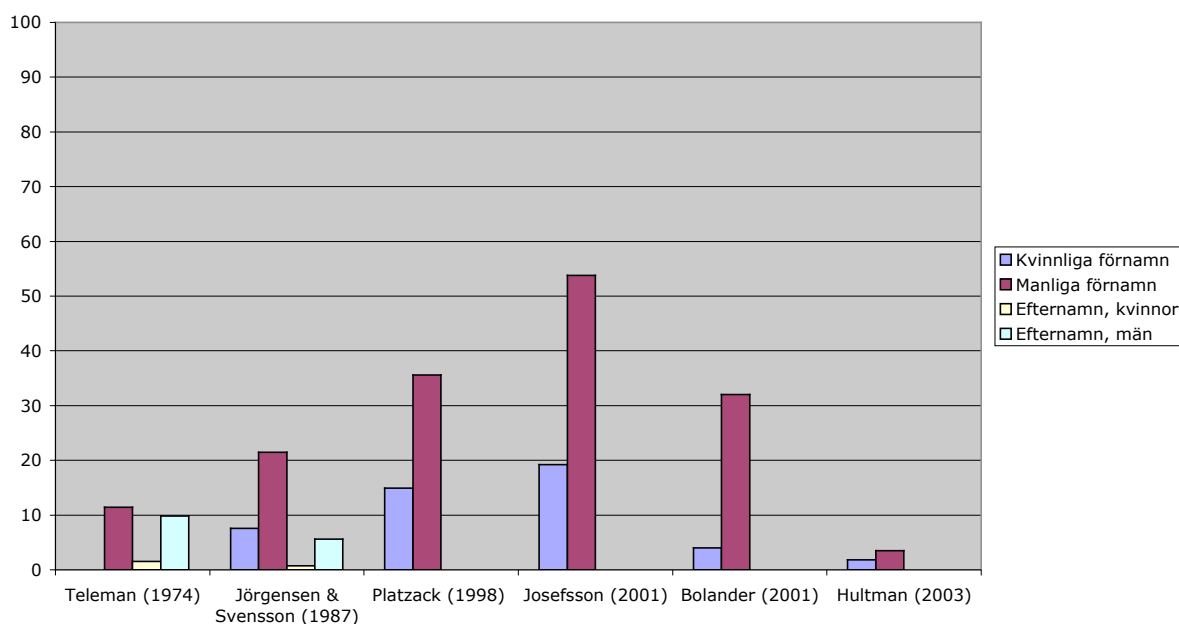
6.2. Jämförelse över tid

Denna del är upplagd på de två punkter som jag ansåg vara de mest framträdande skillnaderna över tid. 6.2.1. Förnamn och efternamn i huvudsatser samt 6.2.2. Titlar och epitet. Det fanns även andra skillnader som kunde skådas över tid men som redogörs för under någon annan rubrik då det hör samman med andra saker som jag ville belysa (se t.ex. avsnitt 6.3.2).

6.2.1. Förnamn och efternamn i huvudsatser

Jämför man andelen könsspecifika subjekt som utgörs av förnamn i de sex böckerna finner man att procentandelen förnamn är större i de yngre böckerna så när som på Hultman (2003). I denna förekommer enbart 2 st. manliga förnamn, d.v.s. 4,8 % av de manliga subjekten, och 1 st. kvinnligt förnamn, d.v.s. 1,8 % av de kvinnliga subjekten. Här har författaren istället till största delen använt pronomenen *han* eller *hon*. Andelen *han* utgör 92,9 % av de manliga subjekten och andelen *hon* utgör 93,3 % av subjekten.

Figur 5. Andel förnamn och efternamn i % av subjekt i huvudsatser.

I Teleman förekommer 15 subjekt som utgörs av förnamn, d.v.s. 11,4 % av alla subjekt. Dessa är dock enbart män eftersom det inte förekom några kvinnliga förnamn i den boken. Den vanligaste benämningen på en kvinna var istället *hon*. I Jörgensen & Svensson (1986) förekom 31 manliga förnamn som subjekt, d.v.s. 21,5 % av det totala antalet, och 11 kvinnliga förnamn, d.v.s. 7,6 %. I Platzack (1998) förekommer 31 manliga förnamn som subjekt, d.v.s. 35,6 % av det totala antalet subjekt, och 13 kvinnliga förnamn, d.v.s. 14,9 %. Sedan ökar siffrorna ytterligare i Josefsson (2001) till 14 manliga subjekt, vilket utgjorde 53,8 % och 5 kvinnliga förnamn vilket utgjorde 19,2 %. I Bolander (2001) gick siffrorna ner till motsvarande 32,0 % manliga förnamn (8) och 4,9 % kvinnliga förnamn (1). Andelen är dock fortfarande större än i de två äldre böckerna Teleman (1974) och Jörgensen & Svensson (1986). Siffrorna i Josefsson (2001) och Bolander (2001) är dock något osäkra eftersom det kvinnliga antalet förnamn är så lågt. Ett tillägg eller ett avdrag skulle göra stora skillnader i procent. Även om det inte går en rak linje över förändringen i tid kan man i alla fall konstatera att andelen förnamn är större i de fyra lite yngre böckerna.

Vid en analys av alla efternamn som förekommer totalt (ej bara subjekt) påvisas först och främst samma tendens som förnamnen; att de är traditionellt svenska (se avsnitt 6.1.1.). I det totala materialet är nästan alla referenser till ett efternamn som hänvisar till personer (kända personer är ej inräknade) nästan enbart *-sonnamn*: *Svensson* förekommer 20ggr och *Fru Svensson* 4ggr, *Olsson* 4ggr, *Nilsson* 4ggr, *Hansson* 4ggr, *Andersson* 2ggr och *Fru Andersson* 1g samt *Johansson*, *Persson*, *Larsson*, *Lindgren* och *Ståhl* 1g vardera. Vidare

förekom ett par exempel med både förnamn och efternamn: *Barbro Backberger*, *Phil Young* och *Berta Lindberg* 1g vardera.

Skillnaden mellan de äldre och de yngre böckerna är att enbart Teleman (1974) och Jörgensen & Svensson (1986) innehåller exempelmeningar där en person förekommer som subjekt som refereras till med efternamnet. Hultman (2003) använder efternamn som subjekt vid två tillfällen men då som referent till en hel familj eller ett företag: *Hanssons har fått hem verkligt snygga skjortor* (SAS, 2003, s.75) eller *Hanssons brann ner inatt* (SAS, 2003, s.75). I de fyra yngre böckerna SIG (1998), SUN (2001), FSG (2001) och SAS (2003) förekommer efternamn t.ex. som föremål, *Anderssons nya bil* (SIG, 1998, s.38). *Fru Svensson* och *Fru Andersson* samt efternamn till en manlig person som är subjekt i exemplen (se ovan) förekommer bara i Teleman (1974) och Jörgensen & Svensson (1986).

Sammanfattningsvis kan man konstatera att hänvisning till personer med deras efternamn verkar vara på utdöende. Detta skulle kunna vara tecken på att språket gått från att vara mer ”artigt” till att bli mer personligt.

Ylikiiskilä (2004) tar upp fenomenet att det omarkerade fallet är manligt och det markerade är kvinnligt i sin tidigare forskning (Koch, 1995, s.80 i Spender, 1980, s.402). Bruket av *Fru* + efternamn som titel för kvinnor kan också tolkas som ett sätt att markera kvinnan. Män som refereras till med sitt efternamn förekommer alltså enbart i de äldre böckerna i min undersökning. Andra fall av markerade kvinnliga fall som t.ex. *den kvinnliga läraren/läkaren/fotografen* eller liknande har jag inte funnit några exempel av i min undersökning. Sammanfattningsvis kan man säga att antalet förnamn som subjekt ökar över tid, men skillnaderna är inte jättestora. Antalet efternamn som subjekt har slutat att existera i det yngre materialet.

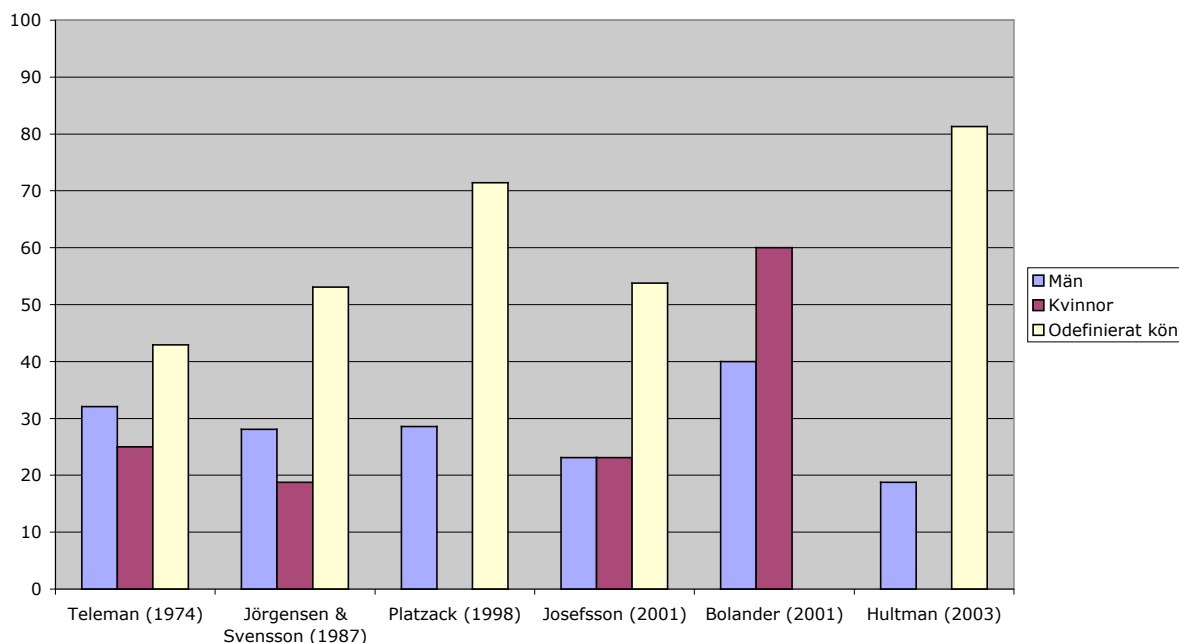
6.2.2. Titlar och epitet

Antalet titlar och epitet som förekommer totalt av alla referenter i materialet, således ej bara subjekt, är flest i de två äldre böckerna sånär som på Hultman (2003). De äldre böckerna innehåller dock flest antal exempelmeningar överhuvudtaget. Men det verkar i alla fall inte som om antalet titlar eller epitet *bland subjekten* förändras över tid, åtminstone inte så långt jag kan se i mitt material.

I Teleman (1974) förekommer totalt 25 olika titlar/epitet, sammanlagt 54 ggr. I Jörgensen & Svensson (1987) förekommer totalt 30 olika titlar/epitet, sammanlagt 73 ggr. I Platzack (1998) förekommer totalt 7 olika titlar/epitet 22 ggr. I Josefsson (2001) finns totalt 11 titlar/epitet, 15 ggr sammanlagt. I Bolander (2001) finns totalt 5 olika titlar/epitet, 5 ggr

sammanlagt och slutligen i Hultman (2003) förekommer totalt 30 olika titlar/epitet, sammanlagt 38 ggr.

Figur 6. Totala andelen titlar och epitet i % i det totala materialet.

Intressant är att de två äldre böckerna i studien innehåller epitet på både män och kvinnor som är kopplade till familj eller släktingar. Men dock väldigt få med män som ex. De två yngre böckerna med kvinnligt definierade epitet, nämligen Josefsson (2001) och Bolander (2001), innehåller enbart epitet inom familjen som syftar på kvinnor (!) men dessa siffror är dock även de väldigt små och svåra att säga något om. I Teleman (1974) förekommer *pappa* 2 ggr som manliga familjeord och *mamma* 2 ggr, *fru* 4ggr, *faster* 2 ggr och *moster* 1 g som kvinnliga familjeord. I Jörgensen & Svensson (1987) förekommer *bror* 1 g som manliga familjeord och *mormor* 1g och *fru* 4 ggr som kvinnliga familjeord. I Josefsson (2001) förekommer *fru* 1 g och *mormor* 1 g (dessutom förekom *kattmamma* 1 g.). I Bolander (2001) förekommer *fru* 1 g. Ylikiiskiläs (2004) undersökning visade även den att många fler kvinnor än män var förknippade med familj och släkt (Ylikiiskiläs, 2004, s.405).

De äldre böckerna har inte så stor skillnad mellan andel titlar/epitet med definierat och odefinierat kön som de yngre böckerna har. De sistnämnda har oftast en större andel titlar/epitet med odefinierat kön. Bolander (2001) utgör ett undantag genom att inte innehålla några könsdefinierade titlar eller epitet alls. I Platzack (1998) och Hultman (2003) förekommer inga titlar eller epitet för kvinnor överhuvudtaget. Variation är således stor mellan de yngre böckerna vilket kan utläsas av diagrammet.

Kanske är den större tendensen till att titlar eller yrken benämns oftare utan koppling till kön i de yngre böckerna ett tecken på att man till större del försöker hålla sig neutral. Ewerth (2004) kunde också påvisa en skillnad mot större neutralitet över tid (Ewerth, 2004, s.331). Detta skulle i så fall kunna visa på en ökad medvetenhet om att inte förknippa kvinnor respektive män med typiska kvinno- respektive mansdominerade yrken, vilket är positivt.

De tre yrkena som är kopplade till kvinnor i undersökningen är *städerska* (Teleman, 1974), *drottning* (Jørgensen & Svensson, 1987) och *sångerska* (Jørgensen & Svensson, 1987). För män förekom *kung*, *kock*, *chef*, *tenor*, *expert* och *polis* i Teleman (1974). Vidare förekom *symaskinsagent* i Josefsson (2001), *kung* i Bolander (2001) samt *lärare* och *direktör* i Jørgensen & Svensson (1987). Det förekom också epitet för män i exempelmeningarna som inte direkt kan sägas vara lönearbete: *Fransman* i Teleman (1974) samt *svenskättling*, *tjuv*, *europamästare*, *buse* och *pojke* i Jørgensen & Svensson (1987). Vidare förekom *man* och *pojke* i Platzack (1998), *kompis* och *man* i Josefsson (2001), *snubbe* i Bolander (2001) samt *Dreyfus*, *pekoralist*, *quisling*, *svenssöner*, *bernadotte* och *far* i Hultman (2003). Detsamma gäller också kvinnor: *flicka* och *gumma* i Teleman (1974), *blondin* och *flicka* i Jørgensen & Svensson (1987) samt *östgötska* och *kvinna* i Bolander (2001).

Sammanlagt förekommer, med familjeord inräknade, 26 olika titlar/epitet för att beskriva män: *man*, *pojke*, *pappa*, *fransman*, *kung*, *kock*, *chef*, *tenor*, *expert*, *polis*, *symaskinsagent*, *kompis*, *lärare*, *svenskättling*, *tjuv*, *europamästare*, *buse*, *direktör*, *bror*, *Dreyfus*, *pekoralist*, *quisling*, *svenssöner*, *bernadotte*, *far* och *snubbe*. Motsvarande förekommer med familjeord inräknade 13 olika titlar/epitet för att beskriva kvinnor: *mamma*, *fru*, *faster*, *moster*, *städerska*, *flicka*, *gumma*, *mormor*, *blondin*, *drottning*, *sångerska*, *östgötska* och *kvinna*.

De manliga titlarna/epiteterna är således dubbelt så många som de kvinnliga. Två av de yngre böckerna, Platzack (1998) och Hultman (2003), har inte några kvinnliga titlar överhuvudtaget. En annan av de yngre böckerna, Josefsson (2001), har enbart kvinnliga familjeord som titlar/epitet till kvinnor. Med anledning av det kan man inte påstå att det skett några större förändringar över tid till att förknippa kvinnor med fler yrken etc. Ylikiiskilä (2004) skrev att en av undersökningarna som gjorts med ett genusperspektiv visade att litteraturen inte gav flickor så många positiva förebilder (Ylikiiskilä, 2004, s.401). Detta skulle i så fall även jag kunna konstatera i min undersökning.

Ewerths (2004) undersökning visade att de flesta titlarna/yrkena var verksamma inom överklassen (Ewerth, 2004, s.333). Detta stämmer inte riktigt i min undersökning av de med odefinierat kön.. Redan i Teleman (1974) finns flera titlar/epitetet inom olika samhällsskikt: *studenter, lantbrukare, storbonde, sekreterare, skrivbiträde, polis* och *kassör*. I Jörgensen & Svensson (1987) förekommer *statsminister, rånare, motståndare, försvarsspelare, värd, läkare, patient, lärare, tjuv, kock, löpare, brevbärare, riddare* och *författare*. Några riktiga arbetarklassyrken kanske däremot inte förekommer förrän i Hultman (2003). I den yngsta boken i undersökningen förekommer följande titlar/epitet: *rektor, registrator, handlare, bönder, statare, bernadotter, fotografer, turister, föräldrar, blinda, drogad, åldringar, danskar, stenåldersmänniskor, personal, folk, ungdomar, ordförande, medlare, undersköterska, kunder* och *vårdbiträde*. I Platzack (1998) förekom *the candidates, the soldier, presidenten, segraren* och *rånaren* med odefinierat kön och i Josefsson (2001) *ungdomar, chefen, äldre, barn, förare, hovmästare* och *skurkar*. Här är det kanske svårare att utröna några säkra bevis för att det skulle finnas en medvetenhet om olika samhällsskikt (tillsammans med Bolander som inte hade några alls). Men jämför man de äldre böckerna mot Hultman (2003), vilka exempel jag räknade upp ovan, anser jag mig ändå kunna se vissa skillnader.

Det ”könsneutrala” användandet av *han* grundar sig som jag skrev i avsnitt 6.1.1. från början i att kvinnor var utestängda från universitet och i yrkesliv²¹. Detsamma gäller då i princip alla yrkestitlar som vi använder oss av idag. Detta bidrar antagligen också till det faktum att de manliga yrkesbeteckningarna är fler än idag.

Även om i synnerhet yrkesbeteckningarna från början endast avsåg män beroende på att yrkena endast utövades av män, har de flesta också kommit att bli könsneutrala beteckningar: *bankman* [...] *hallåman, idrottsman* [...]. Eftersom männen fortfarande dominerar inom många samhällsområden, så förknippar många ändå spontant en del av dessa uttryck med män. För några av orden på *-man* finns det alternativ som framstår som mindre könsbundna: [...] *bankrådgivare, programpresentatör, programvärd, idrottare* [...] (Svenska språknämnden, 2005, s.82).

²¹ Åtminstone officiellt eftersom kvinnor inte var tillåtna att bedriva näringsverksamhet etc. före mitten av 1800-talet. Änkor var dock undantag eftersom de kunde ärva mannens yrkestitel och fortsätta arbetet för att kunna försörja sig efter mannens bortgång (Hedenborg & Wikander, 2003, s.71).

Det har traditionellt ansetts vara ”mannens uppgift” att försörja familjen, d.v.s. inneha yrkestiteln, och ”kvinnans uppgift” att ta hand om barn och hushåll.²² Men sedan har kvinnors rättigheter utvecklats successivt och när de har kommit ut i yrkesliv har de fått anpassa sig efter det rådande mönstret av manliga titlar etc.

Intressant att påpeka är de stridigheter som funnits inom de yrkesområden som räknats som traditionellt kvinnliga och där den kvinnliga titeln faktiskt blivit den gällande normen. Det gäller då ex. att även män tituleras med *sjuksköterska* trots att det innehar en feminin ändelse. Vissa verkar dock vilja bli kallade sjukskötare (Svenska språknämnden, 2005, s.84). Feminina titlar har svårare att bli accepterade av manliga utövare av yrket än tvärtom, som t.ex. *lärare* (Svenska språknämnden, 2005, s.84). Spender tar upp situationer där man använt ”omvända roller” för att uppmärksamma normen och undersöka reaktionerna från den dominerande gruppen (Spender, 1980, s.158, min översättning). Vid de tillfällen där man exkluderat män, där alltså exemplet med *sjuksköterska* kunde ha ingått, har många män reagerat väldigt starkt negativt och hänvisat till de historiskt grammatiskt korrekta beläggen (Spender, 1980, s.158). Manliga lärare ansåg det vara ”incorrect and improper use of the English language” (Spender, 1980, s.158) att använda *she* för *teacher*.

Möjligtvis är det så att det lilla antalet kvinnliga yrken är en tendens till att inte vilja ”förkvinliga” dem. Men det fanns ju inte särskilt många manliga yrken heller i de yngre böckerna (om man bortser från andra titlar för män än lönearbete). Troligtvis är det därmed så att det högre antalet manliga titlar beror på samma sak som det jag hävdade i avsnitt 6.1.1. Där var min teori att det höga antalet manliga pronomen grundas i att den könsneutrala användningen av *han* har internaliserat en mental bild av en man.

6.3. Skillnader mellan kvinnliga och manliga författare

Detta avsnitt är uppdelat på de två mest anmärkningsvärda skillnaderna mellan kvinnliga och manliga författare som jag fann i mitt material. Dessa skillnader stod främst att finna i subjekt i bisatser och semantiska roller i huvudsatser. Som jag skrev i inledningen till avsnitt 6.2. på s.30 finns det även skillnader över tid som tas upp i detta avsnitt. Det gäller främst skillnader i aktivitetsgrad (se avsnitt 6.3.2).

²² Fram till mitten av 1700-talet skulle t.ex. lärlingar, som för det första bara fick vara pojkar över 14 år, vara födda inom äktenskapet. Med tanke på de problem som kvinnor hade att försörja sig på laglig väg utan en man, kan man tänka sig att det fanns många prostituerade med oäkta barn; även de med försörjningssvårigheter (Hedenborg & Wikander, 2003, s.71).

6.3.1. Subjekt i bisatser

Det är svårt att utröna några säkra siffror angående skillnader mellan manliga och kvinnliga författare i bisatserna. Detta beror framförallt på att antalet meningar i böckerna skrivna av kvinnor är mycket lägre än i böckerna skrivna av män, och antalet subjekt blir således mycket lägre. Om det förekommit ytterligare ett par exempel med könsdefinierade subjekt skulle siffrorna ha blivit annorlunda. Om man dock trots allt använder de siffror som det undersökta materialet innehåller, d.v.s. antalet *han* och *hon* mot antalet subjekt totalt etc. pekar resultaten på en del intressanta saker.

Först och främst är det könsdefinierade subjekten i böckerna skrivna av kvinnor 22,9 % där de för de manliga författarna är 42,2 %. Subjekten som inte är könsdefinierade i böckerna skrivna av kvinnor utgör 77,1 %. I böckerna skrivna av män är siffran 57,8 %. Så här långt pekar skillnaderna på att kvinnorna följer mönstret som var fallet med titlarna. Nämligen att de könsdefinierade minskade till förmån för de icke könsdefinierade över tid. Detta hade jag en tes om att det kunde bero på en större medvetenhet om att vara neutral.

Nästa intressanta sak är att männen är 7 ggr fler än kvinnorna i de kvinnliga böckerna, med 20 % män och 2,9 % kvinnor som subjekt. I de manliga ”bara” dubbelt så många, med 26,0 % män och 13,0 % kvinnor. Den tredje intressanta saken är att pronomenet *hon* inte förekommer alls hos de kvinnliga författarna, hos de manliga författarna utgör de 24,1 % av de könsdefinierade subjekten. Pronomenet *han* utgör däremot 75,0 % av de könsdefinierade subjekten i de kvinnliga böckerna och 48,0 % i de manliga böckerna. Tittar man på pronomenet *han* så utgör de hela 85,7 % av de manliga subjekten i de kvinnliga böckerna och 72,0 % av de manliga subjekten i de manliga böckerna. De manliga författarna använder således fler förnamn och titlar än vad de kvinnliga författarna gör.

Antalen är som sagt väldigt små och därmed problematiska att kvantifiera. Men stämmer tendenserna i dessa proportioner, så kan man intressant nog konstatera att de kvinnliga författarna i min undersökning använder fler män än kvinnor som subjekt. Detta var inte vad jag hade räknat med. Intressant att påpeka i sammanhanget är att Platzack (1998) t.o.m. har fler kvinnliga än manliga subjekt i bisatserna. De manliga subjekten var 10 st. och de kvinnliga 12 st. Men detta är också i princip det enda området i analysen där de kvinnliga referenterna överväger de manliga.

6.3.2. Semantiska roller i huvudsatser

Något som med säkerhet kan konstateras är först och främst att aktivitetsgraden för kvinnor ökar över tid. Undersöker man *Agens*-rollerna i huvudsatserna utgjorde de 10,8 % i Teleman

(1974), 10,7 % i Jörgensen & Svensson (1987), 15,5 % i Platzack (1998), 18,4 % i Josefsson (2001), 30,0 % i Bolander (2001) och 14, 0 % i Hultman (2003). Från en av de äldre böckerna till en av de yngre böckerna ökar de tre gånger.

En annan sak som kan konstateras är att det främst är i böckerna skrivna utav kvinnor som aktivitetsgraden är som störst. Även i Hellbergs undersökning kunde konstateras att den kvinnliga författaren hade en högre andel *Agens* för kvinnorna än vad de manliga författarna hade (Hellberg, 2000, s.130). Men i Hellbergs undersökning var andelen kvinnliga *Agens* t.o.m. högre än för männen. Detta stämde inte riktigt i min undersökning.

6.4. Intressanta exempel

Det finns en del intressanta exempel som är värda att belysas. I detta avsnitt har jag plockat fram dessa exempel eftersom de inte riktigt platsar under någon av föregående rubriker.

I vissa av exemplen kan man t.ex. spåra en förväntan på männen som inte behöver räknas som positiv. Frågor, som t.ex. *När gav ni er fru en blomma sist?* (Josefsson, 2001, s.39), *Har du slutat slå din fru?* (Bolander, 2001, s.39) och *Han verkar då inte särskilt gift* (Bolander, 2001, s.40) skulle kunna tolkas som spydiga kommentarer om män. Förutsättningen i denna diskussion är då att man analyserar *ni* respektive *du* som män (de två första ex. räknades som könsdefinierade i beräkandet av subjekt). I det första exemplet ligger det en förväntan på män att de ska vara uppvaktande vilket är positivt på så sätt att de är de aktivt handlande subjekten. Men det är negativt på så sätt att det förmedlar en stereotyp bild av hur män ska bete sig, vilket även kan anlägga en press. Varför skulle inte en man lika gärna kunna *bli* uppvaktad t.ex.? En åsikt som man skulle kunna tolka in i det andra exemplet är en föreställning om män som våldsamma hustrumisshandlare. Ytterligare i det tredje exemplet skulle man kunna tolka in en antydning om en mans benägenhet till att vara otrogen.

I en av de äldre böckerna finns bl.a. 3 exempel med *flickor* som skulle kunna analyseras som nedvärderande. Dessa meningar är *där saknas inga flickor hos Svenssons* (Teleman, 1974, s.45) samt *han ser på flickorna* och *han ligger med flickor* (Teleman, 1974, s.71). Antingen menas att mannen *Svensson* har s.k. ”flicktycke” eller så skulle man kunna tolka det som ett lite spydigt sätt att säga att familjen *Svensson* har (för) många döttrar. De andra två exemplen är konstruerade på ett sånt sätt att flickorna framställs som sexobjekt.

Andra exempel är *hon blev tillhållen att tiga i församlingen* (Teleman, 1974, s.52) eller de tre variationerna *han vill bli kvitt henne*, *han vill bli henne kvitt* och *han vill göra sig kvitt henne* (Teleman, 1974, alla ex. på s.52). Detta sätt att skriva nedvärderande om kvinnor anses kanske vara mer ”typiskt” än att skriva nedvärderande om män, vilket

möjligtvis var fallen i exemplen innan. Man skulle möjligtvis kunna se dessa olika exempel som tecken på att det numera är mer accepterat att raljera över män än över kvinnor.

Det finns också exempel som bryter mot ett traditionellt mönster. I Josefsson förekom *ett* könsdefinierat yrke nämligen en manlig *symaskinsagent* (Josefsson, 2001, s.39). Även om det kanske är ett tekniskt yrke och typiskt manligt p.g.a. det, så är det intressant att se en man i samma mening som en symaskin. Vidare förekom i Josefsson tre huvudsatser där en man syr: *Bobby sydde en sidenklänning, Han syr, Han syr henne en sidenklänning* (Josefsson, 2001, alla ex. på s.37).

Ytterligare exempel som bryter mot ett traditionellt könsrollsmönster är t.ex. *han älskar att diska* (Hultman, 2003, s.42) eller *Han vädrade sängkläderna* (Bolander, 2001, s.35). I andra diskussioner brukar det annars ofta komma upp att kvinnor lättare accepteras i mansroller än tvärtom. Detta beror förmodligen på att det som anses traditionellt manligt oftare har högre status än det som anses traditionellt kvinnligt. Exempel på det är diskussionen om de manliga lärarna i England som inte ville bli kallade *she*. Detta berodde med största sannolikhet på att de inte kunde acceptera att bli förknippade med ett kvinnligt yrke (se min diskussion på s.37). I min undersökning finns mer exempel på att det skulle vara tvärtom vilket är förvånande. Kvinnor i typiska mansroller förekommer det inte så många av, men det finns något enstaka ex. som *Hon drog upp en lax* (Hultman, 2003, s.47).

7. Avslutande diskussion

Innehåll i texter påverkar människors självkänsla åtminstone på något plan. Texter som exkluderar kvinnor, invandrare och HBT-personer påverkar deras självkänsla negativt. Texter som ger en mångfasetterad bild av män som handlingskraftiga subjekt påverkar mäns självkänsla i positiv riktning. I förlängningen är det därför kanske inte så underligt att vi har den maktobalansen som vi har i samhället och dess institutioner, som t.ex. universitet.

Diskussionerna som förekommer om att manliga sjuksköterskor vill bli titulerade *sjukskötare* samt att manliga lärare inte vill bli kallade *she* i England, anser jag visar på ett generaliserande av män till människor.

He/man makes males linguistically visible and female linguistically invisible. It promotes male imagery in everyday life at the expense of female imagery so that it seems reasonable to assume that the world is male until proven otherwise. It reinforces the belief of the dominant group, that they, males, are the universal, the central, important category so that even those who are not members of the dominant group learn to accept this reality (Spender, 1980, s.157).

De specifika exempel där den kvinnliga normen fått råda över den manliga, utgör några få undantag. De är så pass få att man upplever det som att man *skapar kön* när man kallar män för titlar som slutar på kvinnliga ändelser. Men däremot inte när man kallar kvinnor för titlar som slutar på manliga ändelser, eftersom det är *normaliserat*. Därmed anser jag att det tyder på en ignorans om det system som kvinnor varit tvungna att inordna sig i flera århundraden.

Även om många kvinnor har integrerat sig själva i bruket av manliga pronomen, så visar ändå Spenders teori på att många kvinnor känner sig exkluderade från sådant språkbruk. Den allmänna diskussionen som fortfarande förs med jämna mellanrum gällande titlar och pronomen visar ju också att vi är långt ifrån färdiga på detta plan och att människor irriterar sig. Personligen tror jag inte att man kommer att nöja sig med *han* eller *han respektive hon* i framtiden eftersom diskussionen fortgått under så lång tid. Det tog lång tid att få det bekräftat i ett referensverk som *Språkriktighetsboken* att *han* som neutralt pronomen exkluderar hälften av läsarna. Denna ståndpunkt gjordes inte förrän 2005, men faktum är att den finns där. Därmed har jag svårt att tänka mig att man kommer att kunna gå ett steg tillbaka och i nästa referensverk som trycks skriva att *han* är könsneutralt.

I framtiden tror jag trots allt att det förr eller senare skapas ett könsneutralt pronomen som t.ex. *hen*. Andra förslag skulle även kunna vara t.ex. *den*. Enligt *Språkriktighetsboken* har t.ex. *den* med allmän eller könsneutral syftning använts till och från

sedan 1500-talet (Svenska språknämnden, 2005, s.79). Dessutom finns i vissa dialekter det könsneutrala pronomenet *en*. Det är möjligt att detta *en* skulle vara ett slanguttryck för *den*. Jag har dock inte funnit någon skriftlig källa till detta bruk, utan det är enbart av personlig erfarenhet.

Grundläggande attityder och värderingar om kvinnor och män kan naturligtvis ändras på fler än bara ett sätt. Att som LU skriver i sin jämställdhetspolicy arbeta för att höja antalet kvinnliga professorer, är ett sätt (<http://www3.lu.se/pers/Jamstallldhet/jpolicy.htm> 2006-02-24). Sådana poster kommer då i högre grad att bli förknippade med män *och* med kvinnor. Men om kvinnor osynliggörs och män generaliseras till människor i texter som påverkar framtida lärare och företagsledare etc. så kommer kanske inte synen på kvinnor som grupp att förändras trots att vissa av dem tituleras professorer. Dessutom råder fortfarande strukturer som gör att kvinnor tar större ansvar för hem och barn än vad män gör. Detta bidrar i sin tur till att det generellt sett är svårare att få kvinnor än män intresserade av chefspositioner. På så sätt krävs ändrade attityder om vad som anses manligt och kvinnligt även för att öka antalet kvinnliga professorer etc.

Min poäng är att alla orättvisa skillnader på ett eller annat sätt hänger samman. Arbetet med att öka antalet kvinnliga chefer är därför kanske på ett sätt enbart att ta bort symptomen och inte orsaken till problemet. Men som sagt; alla symptom tillhör i grund och botten ett och samma problem. Attityder om kvinnliga chefer hänger därför också samman med att det inte finns särskilt många av dem. Som jag påpekat finns det områden där också män blir förtryckta av patriarkatet. Exempel på det är när det gäller mäns föräldraskap eller behov och förmåga till att kunna uttrycka sig känslomässigt. Därför är det inte bara kvinnor som skulle vinna på ett ökat genusperspektiv utan även män.

Även om universitetet inte ensamt kan ändra på strukturer som finns i samhället, så är det ändå viktigt att olika jämlikhetsaspekter integreras på alla nivåer inom universitetet eftersom det kommer att påverka framtiden. Universitetet utbildar Sveriges framtida lärare, företagsledare, ekonomer, ingenjörer m.fl. som alla behöver ett integrerat genusedvetande etc. när de kommer ut i arbetslivet för att vi ska kunna ändra rådande strukturer. Som det står i den *strategiska planen* påverkar Lunds universitet samhällets utveckling: "Universitetet ställer sin kunskap till förfogande och tillför perspektiv och alternativa synsätt och är härigenom inte bara en spegling av samhället utan också en påverkande och samhällskritisk aktör." (<http://www.lu.se/o.o.i.s/525>, s.6, 2006-02-25).

Ett integrerat genusperspektiv i kurslitteraturen är också något som universitetet säger sig satsa på mellan år 2001 och 2005, i den *jämställdhetspolicy* som antogs 2001 (<http://www3.lu.se/pers/Jamstallldhet/jpolicy.htm> 2006-02-25). Å ena sidan verkar universitetet mena med sina uttalade mål i *jämställdhetspolicy*n om att t.ex. öka antalet kvinnliga professorer till åtminstone 25 % att reell jämställdhet inte är uppnådd på universitetet. Detta styrks av en skrivelse från regeringen som finns på universitetets hemsida:

”Det handlar om att bryta den samhällsstruktur som fortfarande råder och som varje dag säger oss att:

- män är norm och kvinnor är undantag
- män är överordnade och kvinnor är underordnade
- män har stor makt, kvinnor liten”

(<http://www3.lu.se/pers/Jamstallldhet/jpolicy.htm> 2006-02-24)

Men å andra sidan skriver man i den *strategiska planen* att ”Universitetets verksamhet bygger på jämställdhet mellan könen och *strävan* efter etnisk och social mångfald.” (<http://www.lu.se/o.o.i.s/525>, s.6, 2006-02-25, min kursiv.) som att jämställdhet redan är uppnådd. Etnisk och social mångfald vet man däremot med sig att man inte har så stor eftersom studenter med t.ex. invandrar- och arbetarklassbakgrund fortfarande är underrepresenterade. Detta anser jag tyder på en ambivalens i jämställdhetsfrågan i det att universitetet vill framhäva sina positiva grunder, men också vet med sig att det finns mycket arbete kvar att göra.

Det som står skrivet i *mångfaldsplanen* berör flera olika jämlikhetsaspekter. (<http://www.lu.se/o.o.i.s/526> 2006-02-25) *Jämställdhet*, vilket enbart har att göra med kön kommer också in under detta område, förutom att det finns särskilda dokument som enbart berör jämställdhetsaspekter. Därmed har universitetet valt att lyfta fram orättvisa skillnader baserade på kön som ett särskilt viktigt arbetsområde. När det kommer till frågor som handlar om *etnicitet* står det bara att man vill försöka bredda den etniska och sociala rekryteringen av personal och studenter. Det står inte skrivet någonstans att man ska ”integrera ett etnicitetsperspektiv” på samma sätt som det står att man ska ”integrera ett genusperspektiv” i *jämställdhetspolicy*n. När det kommer till aspekter som berör *sexualitet* står det inget uttryckligt överhuvudtaget. Av resonemanget att döma kan man däremot förstå att dessa aspekter går in under att universitetet ska utarbeta en plan som motverkar diskriminering (<http://www.lu.se/o.o.i.s/526> 2006-02-25).

Således kan jag konstatera att det finns frågor som är mer prioriterade än andra när det gäller jämlikhetsaspekter. Att det överhuvudtaget finns en *jämställdhetspolicy* som

kan kritiseras, diskuteras och revideras, är i sig ett bevis på att svenskfödda, till stora delar medelklasskvinnor med möjlighet till högre utbildning, har mer makt än inflyttade utomeuropeiska män *och* kvinnor.

I framtiden skulle man utopiskt hoppas på att jämlikhetsdokument så småningom inte kommer att behövas. Men till dess vill jag hävda att *mångfaldsplanen* borde utökas med en *mångfaldspolicy* som behandlar just att integrera ett etnicitetsperspektiv etc. så att det går att komma åt problemen. Så allmänt som dessa dokument är utformade idag, så går det inte ens att rent konkret peka på problem i kurslitteraturen.

Nu har inte denna undersökning berört något material utöver sådant som förekommer i delkurserna i grammatik. Men i delkursen i språkinläring förekom åtminstone läsåret 2004/2005 en del texter som var skrivna av invandrare för att påvisa typiska ”nybörjarfel” etc. Detta kan naturligtvis ha förändrats, men jag anser det ändå intressant att påpeka eftersom det i den grammatiska litteraturen inte existerade några invandrare eller alternativa religioner till kristendomen överhuvudtaget. Om litteraturen i övriga delkurser skulle visa på samma tendens, så måste det ändå sägas vara något av ett demokratiskt problem på universitetet. Då syns bara invandrare i litteraturen när de gör språkfel.

Att titta på de exempelmeningar som förekommer i litteraturen torde vara ett relativt enkelt sätt att få ett intryck av hur medveten litteraturen är om olika perspektiv. Det är en väldigt konkret uppgift eftersom exempelmeningarna är mer påfallande än det hade varit att t.ex. undersöka attityder inuti texten.

Vissa resultat av den kvantitativa undersökningen visar att den grammatiska kurslitteraturen inte är speciellt medveten om genusaspekter. Det är främst det större antalet manliga än kvinnliga subjekt, samt det frekventa användandet av *han* som pekar på det. Jag hade en hypotes om att finna fler män än kvinnor, men jag trodde att frekvensen kvinnor skulle öka mer över tid än vad det gjorde. I analysen av de semantiska rollerna kunde utrönas att män också till större del är handlande subjekt medan kvinnor blir utsatta för andras (främst mäns) handlingar. Här kunde ändå konstateras att antalet kvinnliga *Agens*-roller ökade över tid, vilket var något jag förväntat mig.

I andra resultat av undersökningen visar litteraturen mer tecken på att vara mer genusmedveten. Detta gäller t.ex. att antalet yrken och titlar blir mindre könsdefinierade över tid vilket kan visa på att man försöker vara mer neutral. Det gäller också vissa val av verb.

Beroende på vad man undersöker för variabler så får man olika svar på frågan om genusmedvetenhet. I detta sammanhang märks det som tydligast när man t.ex. jämför min och Ylikiiskiläs (2004) undersökning av Hultman (2003) vilken vi båda hade som analysmaterial. Ylikiiskiläs (2004) resultat av Hultman (2003) med 45,9% kvinnor och 54,1% män, lyfts fram som ett normbrott. Siffrorna från min undersökning av subjekten i huvudsatser visar dock på ett annat resultat; 26,3% av de könsdefinierade subjekten är kvinnor och 73,7% är män. Detta skiljer sig inte nämnvärt från de övriga fem böckerna i min undersökning. Jämför man dessutom mina resultat av andelen manliga och kvinnliga subjekt totalt sett i böckerna finner man att Hultman (2003) faktiskt har lägst antal kvinnor (!) även om skillnaden mellan böckerna inte är så markant. Således kan man konstatera att om man undersöker *alla* referenter får man ett resultat som visar att kurslitteraturen blivit ganska väl medveten om t.ex. ett genusperspektiv. Men undersöker man däremot specifika kategorier som t.ex. subjekt kan resultatet alltså bli något annat.

Att det finns en så stor skillnad mellan min och Ylikiiskiläs (2004) undersökning är intressant. Personligen kan jag tycka att det är lite märkligt hur resultaten kan skilja sig åt så mycket. Orsaker till skillnaderna kan jag därför bara spekulera i. Men eftersom subjekten, vilket var det jag undersökte, är inräknade i Ylikiiskiläs undersökning borde orsaken ligga någonstans i materialet som jag valt att inte analysera, d.v.s. nominalfraser etc.

Möjligtvis är det så att det av ren vana är lättare att bilda fullständiga meningar med ett manligt subjekt därför att man automatiskt använder *han*. Det traditionella bruket av *han* som könsneutralt pronomen i lagtexter eller andra formella texter där man inte vet personens kön, kanske gör att automatiskt använder *han* även i andra sammanhang. Om min teori stämmer, så stödjer det Spenders teori om att bruket av manliga pronomen slutligen skapar en manlig representation i ens medvetande, trots att avsikten var att vara ”könsneutral”.

Vissa saker i t.ex. Josefsson tyder på att det är lättare att vara medveten när det gäller t.ex. titlar. Det finns en man som är *symaskinsagent* t.ex. vilket kanske inte skulle räknas som könsstereotyp. Vid en snabb titt i samma bok upptäcker jag också flera exempel på attribut där det verkar som att författaren verkligen tänkt till för att inte falla in i traditionella mönster. På s.27 hittar jag t.ex. följande nominalfraser: *Ginas bil, Karlas skruvmejsel, Pers pannkakslagg* (Josefsson 2001). Det fanns också ett par intressanta huvudsatser som jag diskuterade i avsnittet om särskilda exempel (avsnitt 6.4.).

Samtidigt använder Josefsson lika många män och lika få kvinnor som subjekt som övriga författare gör. Detta kan kanske visa på att det är lättare att inte vara könsstereotyp

när man ska hitta på ett attribut, än när man ska hitta på en fullständig mening. Undersökningar som berör dylika skillnader hade varit intressanta att göra i framtiden. Det verkar också numera vara lättare att låta män sy på symaskin och kvinnor åtminstone till viss del fiska lax än tidigare. Vad som däremot verkar svårare är att komma ihåg att varannan Johan kanske ska vara en Johanna eller kanske en Ahmed. Orsaker till sådana skillnader skulle också vara intressant att undersöka i framtiden.

Personligen blev jag förvånad över den mängd undersökningar som faktiskt gjorts med utgångspunkt i ett genusperspektiv. Men vad som förvånade mig mest var att detta började så tidigt som 1964 (Ylikiiskilä, 2004, s.401). Intressant är då hur pass lite som faktiskt förändrats, men det är kanske så att demokratiska processer tar lång tid för att integreras i människors medvetande. Möjligtvis är det först på senare tid när feminism och jämställdhetsfrågor blivit ”populärt” och ett sätt för de politiska partierna att locka väljare på som regeringen utfärdat skrivelser som den på universitetets hemsida (se s.43). Samtidigt har undersökningar av liknande slag antagligen påverkat indirekt även om det inte funnits som strategi inom en utarbetad jämställdhetspolicy förrän 2001. Medvetenheten om ett genus- och ett mångfaldsperspektiv ökade ju trots allt i flera resultat i det yngre undersökningsmaterialet.

En annan sak som förvånade mig positivt var de exempel där en man fanns i en annars typisk kvinnoroll, som t.ex. med verb som *sy* och *diskar* (diskuteras i avsnittet om speciella exempel, 6.4.). Med anledning av den diskussion som jag tagit upp angående att kvinnor lättare accepteras i typiska mansroller än tvärtom, är dessa exempel kanske något förvånande i positiv bemärkelse. Ska man däremot vara kritisk på detta område så är det att det inte fanns så många motsvarande exempel för kvinnor i typiska mansroller.

Hellbergs argument om att det behövs fler kvinnliga grammatiker för att perspektivet ska integreras stämmer till viss del (se avsnitt 4). Men jag anser att det mest stämmer för att det överhuvudtaget behövs fler kvinnor i mansdominerade yrken och fler män i kvinnodominerade yrken. Detta krävs för att ändra attityder om vad manligt och kvinnligt innebär så det i framtiden finns en mångfald av identiteter för människor att välja bland.

För att skriva en grammatisk bok för universitetsstuderanden, med alla de termer inom t.ex. satsläran som ska exemplifieras, krävs en hel del fantasi för att exemplen ska bli omväxlande etc. Detta är kanske inte, förstäligt nog, det som man som författare lägger ner mest energi på under skrivandets gång. Den databas som används för att plocka ut exempelmeningar när författarnas fantasi tryter innehåller kanske också flest exempel med manliga, aktiva

referenter. Man måste dessutom ha i åtanke att referensverket SAG så sent som 1999 beskriver att *han* används som könsneutralt pronomen utan någon problematisering av denna användning (Teleman, Hellberg & Andersson, 1999, s.277). Inte förrän 2005 uppmanas alltså skribenter av Svenska språknämnden att undvika att använda *han* könsneutralt. Alla böcker i mitt undersökningsmaterial är ju skrivna före publiceringen av den sistnämnda. Däremot är åtminstone en av dem publicerad efter att universitetet antagit policyn om att integrera ett genusperspektiv i litteraturen (<http://www3.lu.se/pers/Jamstalldhet/jpolicy.htm> 2006-02-24).

Ett dataprogram som slumpade ut meningar och subjekt skulle kanske i framtiden vara till hjälp för att lättare integrera ett genus- och mångfaldsperspektiv. Samtidigt finns det problem med att ta meningar från en databas också och det smidigaste är kanske ändå att författaren skapar sina egna meningar. Men om universitetet ska kunna nå sina mål krävs det då att man tar medveten om att integrera ett genusperspektiv på allvar. Det verkar kanske stressande för den som har uppdraget att skriva undervisningslitteratur att även behöva tänka på sådana aspekter förutom t.ex. det pedagogiska. Men vissa riktlinjer kanske också skulle kunna avhjälpa en del och inte enbart lägga sten på börda.

En framtida undersökning hade också kunnat innehålla en jämförelse mellan de olika delkurserna inom svenska språklig inriktning, vilket var min idé från början. Då skulle man kunna utreda skillnader i medvetenhet mellan olika delämnena (t.ex. ifall min föräning om att invandrare enbart syns i språkinlärningskursen stämmer). Man hade också kunnat undersöka övningshäften som getts ut på grammatiklektionerna med den grammatiska kurslitteraturen vilken undersökts i denna uppsats. Ytterligare en undersökning som skulle vara intressant att göra, men som faller utanför ramarna för den språkliga strukturen, vore att undersöka hur många av kurslitteraturförfattarna som är kvinnor och män. Detta skulle kanske hänga samman med antalet manliga och kvinnliga grammatiker överhuvudtaget – något som Hellberg (2000) tog som appell (se avsnitt 4).

8. Sammanfattning

Syftet med uppsatsen var att utreda hur medveten man är om genusaspekter i kurslitteraturen för grammatik på Institutionen för nordiska språk vid Lunds universitet. Jag ämnade också utreda medvetenhet om etnicitet och sexualitet samt ifall universitetets policier speglas i litteraturen. Min hypotes var att männen skulle vara mer representerade än kvinnorna. Men även att handlingarna skulle vara relativt könsstereotypa. En förändring över tid trodde jag mig dock kunna skönja. Syftet skulle främst utredas genom en undersökning av frekvensen manliga jämfört med kvinnliga subjekt samt semantiska roller som referenterna förekom i.

I resultatet kunde jag utröna att min hypotes om det frekventare användandet av män stämde först och främst när det gällde subjekten. Anmärkningsvärt var att pronomenet *han* utgjorde 20,1 % av subjekten. Detta tolkade jag som att man har internaliserat *han* som könsneutralt rent allmänt genom det traditionella bruket av *han* som könsneutralt i formella sammanhang. Aktivitetsgraden var även den högre bland de manliga referenterna än bland de kvinnliga: 49,5 % respektive 13,8 % i huvudsatserna. Aktivitetsgraden ökade dock för kvinnorna i de yngre böckerna och främst i böckerna skrivna av kvinnliga författare. En intressant sak var att de kvinnliga författarna hade lägre andel kvinnliga subjekt i bisatser än vad de manliga författarna hade. En av de manliga författarna hade t.o.m. högre andel kvinnliga än manliga subjekt i bisatser. Men detta var det enda fallet med ett dylikt resultat.

I undersökningen kunde också konstateras att det inte förekom några ”icke-typiska” svenska förnamn överhuvudtaget i litteraturen. De allra vanligaste namnen som förekom för män och kvinnor var *Kalle* och *Eva*. Vidare fanns tydliga tendenser till att i princip bara män fick visa utlopp för kärlek eller sexualitet, dessutom enbart mot kvinnor.

Beroende på vilka kategorier man undersöker så kan man få olika resultat. Detta visade min samt Ylikiiskiläs (2004) undersökning av Hultman (2003) där vi fick olika siffror. En analys av samtliga referenter gav ett ökat utslag av genusmedvetenhet än vad det gjorde att enbart undersöka subjekt. Orsaker till dylika skillnader vore också intressant att undersöka.

Jag kom också fram till att den ökade medvetenheten om genus över tid delvis är en spegling av universitetets *Jämställdhetspolicy*. Den har bl.a. som mål att integrera ett genusperspektiv i kurslitteraturen. Vad min analys däremot inte kunde utröna var huruvida detsamma gäller för medvetenhet om etnicitet och sexualitet. *Mångfaldsplanen* innehöll inga konkreta mål om att integrera några perspektiv i kurslitteraturen, utan handlade nästan enbart om rekryteringen till universitetet. Min slutsats var därför att det sista dokumentet borde utökas med mål liknande de som finns i *Jämställdhetspolicy*.

9. Referenser

- Bolander, Maria. 2001: *Funktionell svensk grammatik*, Första upplagan, Stockholm: Liber AB
- Brax, Sofia. 2006: *Fall från verkligheten: Så blir kvinnor diskriminerade*, I: *Studentliv 1* 2006, Stockholm: TCO.
- Dagens industri. 2006: *Diskriminerad pappa rustar för strid*.
<http://di.se/Nyheter/?page=%2fAvdelningar%2fArtikel.aspx%3fO%3dIndex%26ArticleI%3d2004%5c09%5c03%5c115707%26src%3ddi> 27/2 -06.
- Einarsson, Jan. 2004: *Språksociologi*, Lund: Studentlitteratur.
- Ewerth, Sten. 2004: *Hoppet att segra livar soldaten och Anna spelade piano efter middagen: Om innehållet i exemplen i två skolgrammatikor*, I: *Språkets vård och värden, en festskrift till Catharina Grunbaum*, Stockholm: Norstedts Ordbok, s.326-337
- Florbäck Pershagen, Susanne. 2004: *Bilderböcker, genus och jämställdhet: En genomgång av Btj:s sambindningsrecensioner*. <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2004/216.pdf> 27/2 -06.
- Hedenborg, Susanna & Wikander, Ulla. 2003: *Makt och försörjning*, Lund: Studentlitteratur
- Hellberg, Staffan. 2000: *Kvinnor och män i Svenska Akademiens grammatik*, I: *Sett och hört. En vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*, Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, s.127-132.
- Hene, Birgitta. 1984: *Den dyrkade Lasse och stackars lilla Lotta: en syntaktisk-semantisk studie av personbeskrivande adjektiv och adverb i populära ungdomsböcker*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hultman, Tor G. 2003: *Svenska Akademiens språklära*, Första upplagan, Stockholm: Svenska Akademien
- Josefsson, Gunlög. 2001: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*, Lund: Studentlitteratur
- Jönsson, Erik & Kraft, Lars. 1975: *Svensk grammatik*, Tredje tryckningen, Corona.
- Jørgensen, Nils & Svensson, Jan. 1987: *Nusvensk grammatik*, Andra upplagan, Malmö: Gleerup Utbildning AB.
- Könsneutrala pronomen*, 2006. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Hän> 20/2 -06.
- Livia, Anna. 2001: *Pronoun envy: literary uses of linguistic gender*, New York: Oxford University Press.
- Lunds universitet. 2006: *Jämställdhet* <http://www.lu.se/o.o.i.s/528> 1/2 -06.
- Lunds universitet. 2006: *Jämställdhetspolicy för Lunds universitet 2001-2005*.
<http://www3.lu.se/pers/Jamstallldhet/jpolicy.htm> 24/2 -06.

- Lunds universitet. 2001: *Strategisk plan 2002-2006 Lunds universitet*, <http://www.lu.se/o.o.i.s/525> 25/2 -06.
- Lunds universitet. 2006: *Lunds universitets plan för mångfaldsarbetet 2002-2004*, <http://www.lu.se/o.o.i.s/526> 25/2 -06.
- Nationalencyklopedin. 1994, band 15, s.14. Malmö: Bra Böcker.
- Platzack, Christer. 1998: *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet: En introduktion till modern generativ grammatik*, Lund: Studentlitteratur
- Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL) 2006: *HBT-historia*. www.rfsl.se/?p=413 6/2 -06.
- 2006: Telefonintervju med telefonist på RFSL, 6/2 -06.
- 2006: *Transpersoner – en del av HBT-samhället*, <http://www.rfsl.se/?p=115> 27/2 -06.
- Spender, Dale. 1980: *Man made language*, London: Routledge & Kegan Paul, kap.5: *Language and Reality: Who Made the World?* s.138-162
- Sundén, D. A. 1932: *Svensk språklära för realskolor, folk- och fortsättningsskolor*, 39:e upplagan, J. Beckmans bokförlag.
- Svenska språknämnden. 2005: *Språkriktighetsboken*, Stockholm: Nordstedt & Söner AB.
- Teleman, Ulf. 1974: *Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska*, Lund: Studentlitteratur.
- Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik. 1999: *Svenska Akademiens grammatik*. 1-4. Under medverkan av Lisa Christensen, Helena Hansson, Lena Lötmarker & Bo-A. Wendt. Stockholm: Svenska Akademien (Norstedts Ordbok i distr.)
- UNESCO på www.unesco.org, 15/2 -06.
- Wallerå, Annica. 2001: *Allt större löneskillnader*, I: *VälfärdsBulletinen* nr. 2, 2001. http://www.scb.se/Grupp/Allmant/_dokument/A05ST0102_05.pdf 1/2 -06.
- Wellander, Erik. 1948: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*, Tredje upplagan, Stockholm: Svenska Bokförlaget P. A. Nordstedt & Söner
- Wellander, Erik. 1973: *Riktig svenska*, Fjärde upplagan, Stockholm: Esselte Studium AB.
- Wennstam, Katarina. 2004: *Flickan och skulden: En bok om samhällets syn på våldtäkt*, Femte tryckningen, Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Widman, Måns. 2005: *Själv mord*. <http://www.varguiden.se/Article.asp?ArticleID=3241> 27/2 -06.
- Ylikiiskilä, Antti. 2004: *Flitiga Lisa och busige Bert. Om könsrollsmönster i läroböcker*, I: *Svenskans beskrivning* 27. Växjö: Växjö University Press.
- *Stencil utgiven under delkurs *Språkinläring*, 4p läsår 2004/2005 (författare okänd).